UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01323478 6

M. H. J. SCHOENMAEKERS

ENSCH EN NATUUR

1913
UITGEGEVEN DOOR C. A. J.
VAN DISHOECK TE BUSSUM

BP
605
C47 S37

N.V. Boekdr. v/h L. v. Nifterik Hzn., Leiden.

MENSCH EN NATUUR.

VAN DEN SCHRIJVER VERSCHEEN:

ONTGIN U ZELVEN. *Tweede Druk.*

HET GELOOF VAN DEN NIEUWEN MENSCH. *Derde Druk.*

HET EVANGELIE DER AARDE.

CHRISTOSOPHIE.

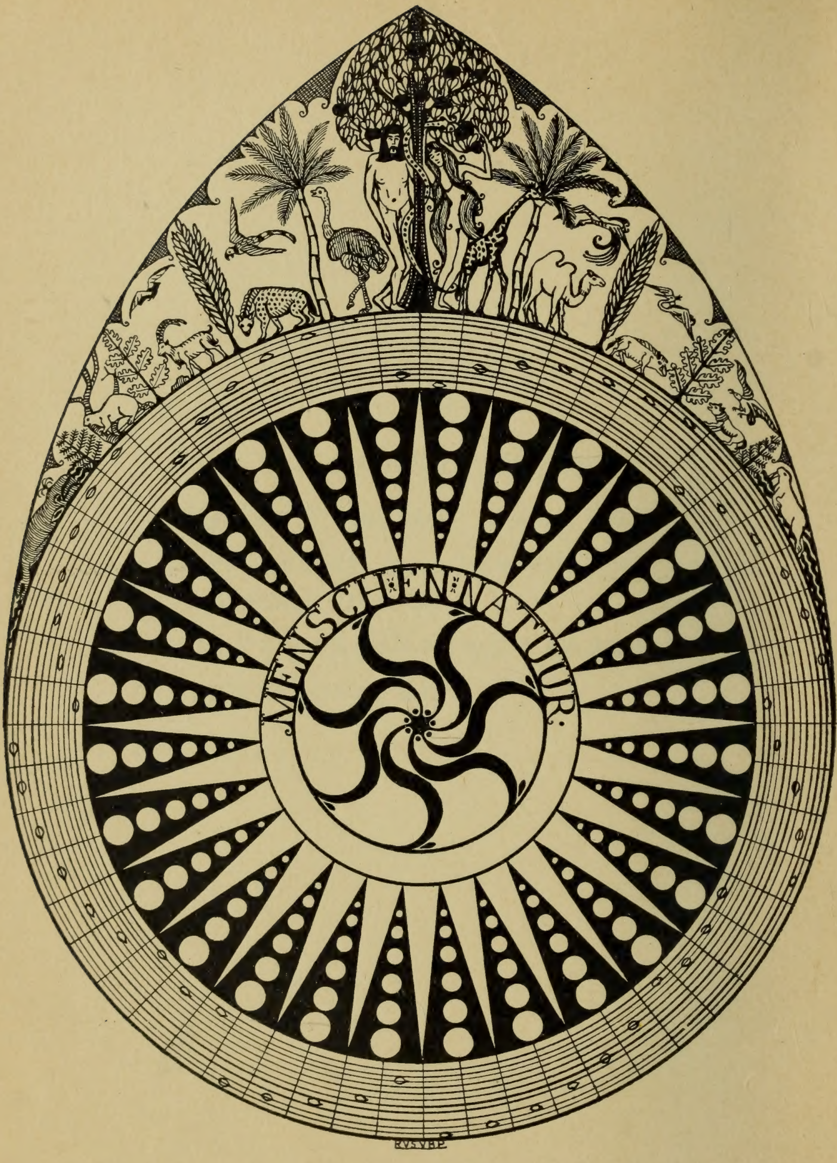
MENSCH EN NATUUR.
RVSVHP

MENSCH EN NATUUR

EEN MYSTISCHE LEVENSBESCHOUWING

DOOR

DR. M. H. J. SCHOENMAEKERS

UITGAVE VAN C. A. J. VAN DISHOECK
TE BUSSUM, IN HET JAAR 1913.

BP
605
C47537

LIBRARY
DEC - 4 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

VOORWOORD.

In „Christosophie" heb ik een denkmethode verklaard, die samen te vatten is in twee wetten:

1^0. Luister geheel onbevangen naar de ingeboren beteekenis der levenswoorden, totdat het Leven, dat die woorden schiep, duidelijk tot u spreekt.

2^0. Stel uw fantasie onvoorwaardelijk open voor de natuurvormen, totdat ge den natuurvorm ervaren kunt als één met zijn inhoud.

Deze denkmethode verwaarloost de empirie niet, maar vooronderstelt haar als doorleefd en overwonnen. De volgende beschouwingen zijn een proeve van de practijk dezer denkmethode.

Ik noem deze beschouwingen „mystisch", omdat zij het fundamenteele Mysterie van alle leven erkennen en niet trachten „op te lossen", maar het door logisch denken willen ontdekken als *aanschouwbaar* Mysterie.

De teekening is van Mevrouw Van Schoonhoven van Beurden—Palache.

INHOUD.

		Blz
I.	Van Leven en Sterven	1
II	Van het Kosmische Kruis	13
III.	Van Kosmische Scheiding en Hereeniging . .	31
IV.	Van het Wezen der Natuurvormen	51
V.	Van het Wezen der Natuurverschijnselen . .	75
	Tabel der kosmisch geziene Bewegingen . .	94
VI.	De Geest en zijn Schoonheid	95

I.

VAN LEVEN EN STERVEN.

De lezer gelieve dit eerste hoofdstukje hoofdzakelijk te beschouwen als voorloopige woordverklaringen. Wellicht zal hij het een beetje „abstract" vinden. Ik durf echter hopen, dat het door de volgende concreter zal worden.

1. „Aftakelen" kan iedereen, „ondergaan" alleen een held, maar „sterven" is het voorrecht van den Koningsmensch.

De hoogste levensdaad van menschelijke objectieviteit is: sterven. Ik gebruik hier het woord „sterven" in allerstriktsten zin, in zooverre die verschilt van „ondergaan" en „aftakelen." Dit verschil ìs er, want de Taal heeft nooit twee woorden voor één en hetzelfde begrip.

Sterven is volkomen opgaan in, volkomen overgave aan het éene Leven. *Volkomen,* zóó namelijk, dat er niets overblijft van streven naar een afzonderlijk doel, begeeren van een afzonderlijk genot, handhaven van een afzonderlijk bestaan. Dàt is sterven. In dien zin kunnen weinige menschen sterven. Wél treedt bij ons allen, als het hart niet meer vermag ons bloed door de aderen te stuwen een algemeene uitputting in, die onmiddellijk voorafgaat aan den „dood," de „overwinning van het

Leven op één van zijn vormen," [1]) — maar die overwinning is *afgedwongen,* van „overgave" is daarbij geen sprake. Bij de zeer weinigen echter, die waarlijk „sterven," is de dood niet meer een overwinning van het éene Leven op een van zijn vormen, maar een volkomen gehoorzamen van dien vorm aan het Leven, zoodat het Leven hen niet „overwinnen" kàn — omdat er niets te „strijden" is. Wie waarlijk sterft, *doet* dit even gehoorzaam aan het Leven als anderen zich gehoorzaam overgeven aan de vreugde van een mooien lentedag. Voor wie waarlijk sterven bestaat de dood als „instorting" niet meer, hun sterven is een daad, een zeer positieve, bewuste daad en dáárom geen vernietiging van hun bewustzijn, geen . . . . dood. Ahasverus is het beeld van de meeste menschen: al stond duizendmaal hun hart stil, sterven zouden ze tòch niet, omdat ze dat niet kunnen. Socrates is een beeld van de weinigen, die sterven kunnen. Socrates wàs al opgegaan in het éene Leven, hij had zich al aan het éene Leven overgegeven, hij was al waarlijk „gestorven" vóór hij den gifbeker dronk. Daarom bleef hij leven ook na zijn wijzen dronk.

„Ondergaan" — in strikten zin alweer — is het lot van den held. De held verschilt van den koningsmensch (den mensch in opperste voltooiing) in

1) Maeterlinck.

zooverre, dat hij nog streeft naar een afzonderlijk doel, afzonderlijk genot nog begeert, afzonderlijk bestaan nog handhaaft, terwijl dit alles in den koningsmensch geheel is opgeheven tot het zekere bewustzijn van zijn identiteit met het éene Leven. Het heroieke streven, begeeren en handhaven is echter volkomen *in zijn soort,* 't is eerlijk, spontaan, vrij van alle halfheid en dáárom heroiek. De held moèt ondergaan in dit streven, begeeren, handhaven. Waarom? Omdat hij door geen kunstmatig en voorzichtig geschipper beschermd wordt tegen het éene Leven. Het Leven kan en moet in hem de waarheid openbaren, waaraan ieder bewust-levend mensch in zijn diepste innigheid gelooft: de waarheid, dat àlle streven en begeeren en handhaven *als zoodanig* faalt. De evidente levensopenbaring van deze waarheid is de tragiek, die we bewonderen en in ontroering huldigen bij het aanschouwen der klassieke tragediën. Alle lijden, dat deze levensopenbaring niet laat dóórschijnen is ontragisch, al is 't nog zoo „heftig." Ja, 't is des te verder van alle tragiek verwijderd naarmate het heftiger en dus „ijselijker" wordt. Een voor de hand liggend voorbeeld: een mensch, die uit minnenijd zijn geliefde vermoordt, is ijselijk-leelijk — een mensch, die uit liefdesmart ondergaat is tragisch-mooi. (Tristan und Isolde).

„Aftakelen" is nìet sterven, nìet ondergaan en tòch verkwijnen. 't Is het tegenspartelend neer-

zinken in de machteloosheid van *kunstmatig* aangehouden streven en begeeren en handhaven, 't is het gedwongen afbrokkelen van versteende illusies. Voorbeelden hiervan zijn gemakkelijk te vinden. De sfeer van het burgerlijke, ijselijke „standophouden" is er vol van.

2. De waarlijk gestorven mensch is eeuwig, omdat hij alle dingen ervaart als vergaande.

Het „alles vloeit" van Heracliet is een gemeenplaats geworden en 't is dáárom al natuurlijk, dat de diepere beteekenis ervan niet tot haar recht komt. De Grieksche meervoudsvorm van „alles" (παντα) duidt aan alle *dingen*, alle *objecten*. De kosmische waarheid van Heracliet's gezegde belijdt de absolute beweeglijkheid alléén van alle „dingen," maar loochent volstrekt niet de absolute onveranderlijkheid van het „Ik," dat géén ding, géén object is, maar *subject*. Alle dingen kunnen alleen dan gezien worden in gestadig vloeien, als buiten alle dingen een rustend iets blijft, waarmee vergeleken alle dingen gaan en vergaan. Wat is er dan buiten alle dingen? Niets anders dan het „Ik" zelf, dat geending is en geen-ding zijn kan, òmdat het Ik, d. i. Subject is. Heracliet noemt den strijd den „vader aller dingen," maar laten we toch niet vergeten dat alle „dingen" nog niet het Al zijn.

Het Subject is geen afzonderlijk mensch, geen individu. Een afzonderlijk mensch is niet volkomen

subject, ieder individu is óók object als alle andere objecten, en vergaat dus gelijk alle andere dingen. De gestorven mensch alleen is waarlijk „Ik," bewuste persoonlijkheid [1]).

3. De persoonlijkheid staat buiten alle dingen, maar is van geen ding verlaten. Integendeel: alle dingen zijn hare dingen.

Als het waar is, dat *alle* dingen bewogen worden, dan moeten ze bewogen worden door iets, en dat iets kan niets anders zijn dan het Subject, het geending, de persoonlijkheid. Zoodat àlle dingen, die in wezen bewogenheden zijn, in hun bewogenheid, dus in hun wezen, absoluut afhangen van de persoonlijkheid. De persoonlijkheid is de „onbewogen beweger" (Aristoteles) die, centrum van al haar dingen, beweging schept. Noem vrij die beweging met alle namen, waarmee de Taal haar uitzeggen kan, gij moogt de persoonlijkheid haar schepper blijven noemen. „Beweging is leven." Goed: de persoonlijkheid is de bron van alle leven, een object leeft niet uit zichzelf. „Beweging is schoonheid." Goed: geen ding is uit zichzelven mooi, de schoonheid wordt geschapen door de persoonlijkheid alleen. „De beweging is de eeuwigheid." Goed: maar geen ding kan eeuwig zijn als ding — ook geen

1) Zie mijn „Christosophie", Derde Hoofdst. II, over het verschil tusschen persoonlijkheid en individualiteit.

individu, want dat is òòk een ding. Alle dingen zijn eeuwig in zooverre ze gaan, heelemaal gaan, geheel vergaan door de persoonlijkheid, geheel opgaan in de persoonlijkheid.

Beweging in al haar vormen is daad, voortdurende daad van de persoonlijkheid. De beweging is aan de persoonlijkheid absoluut vreemd èn absoluut eigen. Absoluut *vreemd,* in zooverre de persoonlijkheid geen beweeglijkheid is, niet bewogen *wordt.* Absoluut eigen, in zooverre de persoonlijkheid alle dingen beweegt.

4. De persoonlijkheid ben Ik.

Dit mag ieder waarlijk gestorven mensch zeggen vanuit zijn diepste wezenheid. Vanuit, *niet* over. Er is niets *over* de persoonlijkheid te zeggen, want spreken over iets is spreken over een object, en de persoonlijkheid is subject. Wel moet de persoonlijkheid spreken uit haarzelve en alleen haarzelve spreekt zij uit. Alle dingen zijn uitspraak der persoonlijkheid, uitspraak in vollen zin: schepping. Het zelfbewustzijn der persoonlijkheid is het herkennen van haar schepping als *haar* schepping in de objectiviteit. Ook dit zelfbewustzijn, dat zijzelve is, spreekt zij uit, en wel als *her*schepping harer dingen. En zoo klinkt en lijnt dit zelfbewustzijn in alle dingen: „De schepping is *mijne* schepping: ik heb haar lief. De schepping is *mijne* schepping: alle din-

gen zeg ik te sterven, opdat zij leven, telkens weer. De schepping is *mijne* schepping: alle dingen zeg ik te lijden, opdat zij blij zijn, telkens weer. De schepping is *mijne* schepping: alle dingen zeg ik uiteen te scheuren en te strijden, opdat zij lieven, telkens weer. De schepping is *mijne* schepping: alle dingen zeg ik te aanbidden een afgod die een ding is, nu grof dan ijl, nu goed dan kwaad, opdat zij hunnen afgod verzaken, telkens weer. De schepping is *mijne* schepping: Ik ben de eeuwig-ontevredene, want alle dingen zeg ik te *veranderen*; Ik ben de eeuwig-gelukkige, want alle dingen zeg *Ik* te veranderen. — Alle dingen zijn dit woord: Ik ben, Gij wordt uit mij."

5. Het aannemen van een „individueel voortbestaan", opgevat als onsterfelijkheid van het individu als zoodanig, is een loochening van de eeuwige persoonlijkheid.

Het individu, in tegenstelling met de persoonlijkheid, is nog een „ding". Maar wie een ding als zoodanig onveranderlijk noemt, ontkent, ten opzichte van dat ding, de bezielende levenscheppende macht van het niet-ding, de persoonlijkheid. Hij loochent in zijn hart en waarschijnlijk zonder het redelijk te vermoeden het voortleven van dat ding. Want voortleven van een object beteekent voor den bezonnen mensch: voortsterven in en door het levende Subject. Maar hij loochent niet alleen het *voort*leven van dat ding, dat individu; strikt genomen ontkent hij àlle leven erin. Alle leven immers komt van de

persoonlijkheid, een object leeft alleen in zooverre het daad is van het subject, voortdurend wisselende daad. En de verdedigers van een „individueel voortbestaan" zijn er juist vóór alles op uit, dat individu te zien als een blijvend object, liefst als een grof geobjectiveerd, „gematerialiseerd" object. Wat zij trachten te ontdekken is inderdaad geen leven van het individu, maar een handhaven van harde afgescheidenheid, aparte objectiviteit. Wat zij trachten te ontdekken als „voortleven" is, in wezen, niets anders dan weerstandsvermogen. Dat weerstandsvermogen noemen we in een steen „traagheid," in een dier „instinct van zelfbehoud," in een mensch „individualiteit," maar 't is, in wezen, overal even vreemd aan waarachtig *persoonlijk* leven. Dàt ontkiemt alleen in een mensch, die alle zelfbehoud heeft afgeleerd en gehoorzaamt aan het Subject: „Ik wil de wisseling àller dingen."

6. De persoonlijkheid is één.

Als ik het Subject één noem, wil ik volstrekt niet zeggen, dat er één *waarneembaar* subject is in tegenstelling met de vele *waarneembare* objecten. Wat over de objecten gezegd kan worden, kan nooit in objectieven zin overgedragen worden op het subjectieve. Er is in het subjectieve nòch objectséénheid nòch objectsvéélheid, want het subjectieve is *niet* object, *niet* waarneembaar. Die onwaarneembaarheid echter belet ons niet het subjectieve of het

persoonlijke waarlijk te kennen. Juist omdat de persoonlijkheid het leven aller dingen is, (3) kan de persoonlijkheid, *onwaarneembaar* blijvende, in en aan àlle objecten innig worden *doorleefd*. En dat gebeurt als een waarlijk gestorven, van object- zijn bevrijd mensch de bewogen objectiviteit àls bewogen ervaart. Dan spreekt zijn persoonlijkheid haar onbewogenheid, dus haar éénheid, in de bewogen objecten uit. Ik zeg: haar onbewogenheid, dùs haar éénheid. Veelheid immers is uitgebreidheid van tijd of ruimte en uitgebreidheid is bewogenheid.

Nu is die ééne persoonlijkheid in geen onzer al volkomen en altijd bewust-vrij. Maar soms breekt zij in bewuste vrijheid dóór in onze individualiteit. Dan leven we waarlijk, dan sterft onze individualiteit waarlijk. Dan is er voor ons maar één tegenstelling meer mogelijk: Ik en de dingen, d. i. Ik en *mijn* daden. In zulk een moment zijn we Koningsmensch.

Ik noemde in 1 drie soorten van menschen: koningsmenschen, helden, en de rest. Geen aandachtig lezer zal nu meer meenen, dat ik met die soorten groepen van individuën bedoelde. 't Moet nu duidelijk zijn dat die soorten *waarden* zijn van het ééne menschelijke, waarden, die in vele individuën en ook in één en het zelfde individu kunnen bestaan. Anders gezegd: Er is één kosmisch Mysterie, waarin en waardoor de menschen-individuën geroepen zijn te sterven en zoo tot persoonlijkheid te leven.

7. Over begrip en woord.

Begrippen zijn óók „dingen" „Ik, de eeuwig ontevredene, zie begrippen staan en voel de stroeve zwaarheid van het „object." Dan zeg ik: „Verander!" En oogenblikkelijk gaan ze spreken en al sprekende zeggen zij mijzelven uit en al sprekende bewegen ze zich in de lenige gebaren van het ware sterven. Nieuwe, elegantere begrippen rijzen nu en wéér zeg ik: „Verander."

Totdat mijn begrippen geheel meebewegen met de steeds bewogen werkelijkheid.

Ik ben de eeuwig gelukkige, midden in mijn dartelende dingen. In het warrelende, kleurige vrouwenspel van mijn babbelende begrippen sta Ik en heb lief."

II.

VAN HET KOSMISCHE KRUIS.

8. Het Kruis als begripvoorstelling van den Kosmos.

Onder „Kosmos" verstaan we het geheel van de menschelijk waarneembare, objectieve werkelijkheid. Wij noemen die werkelijkheid „Kosmos" (orde), omdat de mensch haar òfwel reeds als geordend waarneemt òfwel uit redelijken natuurdrang als geordend waarnemen wil. Het begrip „Kosmos" is dus niet hetzelfde als het begrip „Heelal" of *àl het bestaande*. 't Is immers denkbaar, dat, buiten de dingen die we als geordend waarnemen of waarnemen willen, nòg iets objectiefs bestaat, dat op geenerlei wijze in den kring der menschelijke waarneembaarheid verschijnen kan. Omdat echter dat iets, àls het bestaat, ons niet aangaat, althans voorloopig niet, is het vergeeflijk, dat de woorden „Kosmos" en „Heelal" vaak verwisseld worden.

De natuuronderzoeker, die als zoodanig empiricus is, *ontleedt* den Kosmos en, als hij bij zijn vak blijft, als hij b. v. geen uitstapjes maakt op het gebied der natuurfilosofie, is hij er uitsluitend op bedacht de ontleede détails in alle nauwkeurigheid waar te nemen. De bespiegelende mensch echter, die het empirisme doorleefd en overwonnen heeft, (niet *verwaarloosd* maar *doorleefd* en *overwonnen!*) is zich bewust van

zijn recht, juist het tegendeel te doen van wat de empiricus doet: hij beschouwt het *fundamenteele* kosmische beweeg, waartoe alle beweging is te reduceeren, en ziet dat zoowel in den heelen Kosmos als in ieder kleinste deeltje ervan. Terwijl de empiricus uitwendige vormen en uitwendig doen beschrijft, schept de bespiegelende mensch een begripvoorstelling van het kosmisch gebaar. Die begripvoorstelling spreekt uit innigste menschelijkheid en is daarom pure werkelijkheid voor den heelen mensch, pure werkelijkheid voor redelijke ontroering maar ook voor verbeeldingskracht van dichterlijk droomen; zij is wijsheid niet alleen, maar ook poëzie van kosmischen inhoud.

Het „Kruis" met al zijn wijsheid en al zijn poëzie is een begripvoorstelling van het kosmisch beweeg. Het Kruis, d. i. de horizontale lijn der geschiedenis, het feitengebaar van oorzaak en gevolg, — de verticale lijn der evolutie, het objectengebaar van 't primitieve naar het steeds meer gecompliceerde, — en het snijpunt van beide lijnen, waarvan de volledige beweging uitgaat, de „radiatieve" beweging, waartoe de meest gecompliceerde „plastiek" kan worden teruggebracht.

9. Kosmos = kosmisch beweeg.

Als we goed het wezen willen beseffen van een begripvoorstelling van den Kosmos, komt het er vóór alles op aan te doorweten, dat de objec-

tieve werkelijkheid in-wezen beweging is òmdat ze objectief is. (2)

De beweging der objecten is niet een bijkomstigheid der objecten, maar objectiviteit is beweging en beweging is objectiviteit. Dit zegt veel meer dan de „waarheid als een koe", dat er geen beweging is zonder object of geen kracht zonder stof en omgekeerd. Neen, objectiviteit is beweging. Ik ken een object in waarheid eerst dan, als ik het waarneem als wezenlijke beweging. En omgekeerd: zoodra ik een beweging àls wezelijke beweging waarneem, ken ik waarlijk objectiviteit.

Een moeilijkheid schuilt in het begrip „beweging." Het ongeoefend verstand is altijd geneigd daarbij te denken aan „verplaatsing", aan een vliegenden vogel of zooiets. Nu is er zeker beweging in een vogel, maar de „verplaatsing" is daarbij iets heel bijkomstigs. Ieder teekenaar, ook de meest middelmatige, weet dat. Hij weet, dat de lijnen van een goed geteekenden vogel-in-vlucht wel degelijk „beweging" zijn, al is daarbij zeker geen sprake van verplaatsing. De beweging-zèlf gaat wel dikwijls gepaard met verplaatsing, maar zij is ervan te onderscheiden en zelfs te scheiden. Beweging-zèlf is niets anders dan het tegenovergestelde van stroefstijve doodheid. Beweging-zèlf is levensspanning, ... die zeer stil kan zijn. Beweging-zèlf is wording-zèlf: dus niet het doorloopen van verschillende *bepaalde, beperkte* vormen, maar elegante levensontvankelijkheid, die den subtielen

waarnemer zeggen doet: „Dat object is één-en-àl gehoorzaamheid aan zijn subject; 't is zòò, niet omdat het te stijf is om anders te zijn, maar omdat het lenig buigt onder een zòò vormenden wil." Dàt is beweging. In dien zin is de Kosmos niets anders dan kosmische beweging. In volstrekten zin is alléén de Kosmos beweging. Ieder afzonderlijk voorwerp, als afzonderlijk voorwerp beschouwd, is maar betrekkelijk beweging, en betrekkelijk bewegingsbeperking.

In „Christosophie" zeide ik, dat wij de werkelijkheid eerst dan in waarheid kennen, als we haar geboren oppervlakte *goed* waarnemen, omdat alleen de geboren oppervlakte der dingen ongezocht is en ongemaakt. Ik kan nu aanvullen: een oppervlakte *goed* waarnemen is een oppervlakte waarnemen *als beweging.* Dat ik dit toen reeds bedoelde blijkt overigens duidelijk uit het voorbeeld, dat zich vanzelf aan mijn beschouwen aanbood: „Daar staat een mooi beeld, b.v. de Venus van Milo. Ik ken die Venus als ik haar oppervlakte ken, d. i. als ik haar oppervlakte goed zie. Zou dat „oppervlakkige" kennis zijn? Kijkt gij dan maar in die Venus en overtuigt u of ze hol is of massief, beklopt haar met de knokkels van uw vingeren om te weten of ze van hout is of van steen. Ik kijk liever naar de oppervlakte, de *ronding* der oppervlakte, de *lijnbuiging* der oppervlakte, heel het *beweeg* der oppervlakte".... (Hoofdst. III. III.)

10. De horizontale, verticale en radiatieve kosmische beweging.

Als ik hier over verschillende bewegingen spreek, bedoel ik geen bijkomstig verschil in richting alléén, maar een verschil in beweging-zèlf.

De verticale beweging gaat uit van een middelpunt-van-beweging en ontmoet straalsgewijze de horizontale, die, als cirkelomtrek, niet direct van dat middelpunt „uitgaat", maar wel vanuit zijn middelpunt wordt „beheerscht." Beheerscht in vollen zin, d. i. geboren èn begrensd. Vanuit de middelpuntvliedende uitbreidingsbeweging der verticale stralen wordt de cirkelhorizontale lijn geboren, vanuit de middelpuntzoekende inkrimpingsbeweging derzelfde verticale stralen wordt de cirkelhorizontale lijn begrensd. [1]) Het verschil in beweging-zèlf ligt nu hierin, dat de horizontale beweging door de verticale wordt beheerscht. Zoo gaat b.v. de verticale beweging in-op onze aarde uit van haar middelpunt, terwijl de horizontale evenwijdig is aan haar oppervlakte, niet direct „uitgaande" van haar middelpunt maar wel vanuit haar middelpunt „beheerscht". Zoo beweegt zich

1). Dit rechtvaardigt ten volle, dat ik in 9 de beweging „levensspanning" noemde. Middelpuntvliedende mèt middelpuntzoekende *richting* geeft spanning zonder meer. Middelpuntvliedende mèt middelpuntzoekende *beweging* geeft *levens*spanning.

de aardbol zelf horizontaal ten opzichte van het zonnemiddelpunt, terwijl van het zonnemiddelpunt verticale beweging uitgaat naar de baan der aarde om de zon. Waar beide bewegingen elkaar niet alleen in richting maar ook in beweging-zèlf kruisen, moet vanuit het snijpunt een nieuwe beweging ontstaan, „beheerscht" door verticale en horizontale beide. Beheerscht weder in vollen zin: geboren èn begrensd. In het snijpunt is geconcentreerd zoowel de uitbreiding als de inkrimping van de verticale beweging als de uitbreiding en inkrimping, die in de horizontale leeft onder invloed van de verticale. Als de nieuwe beweging primitief is, heet ze „radiatief" en openbaart zich in een „bol". Als die nieuwe beweging gecompliceerd is heet ze „uitbeelding" en openbaart ze zich in een „beeld". (Het woord „beeld" is een gewijzigde vorm van „bol".) In een vreemd, wellicht meer gebruiklijk woord heet de uitbeeldingsbeweging de „plastische" en haar openbaring „plastiek." Zoo ontstaan van uit de snijpunten van de horizontale beweging aan onze aardoppervlakte en de verticale vanuit het aardemiddelpunt, de planten: de beelden der aarde, de plastiek der aarde. Zoo ontstaat onze aardbol zelf vanuit het snijpunt van de horizontale aardebaan en de verticale beweging, die van het zonnemiddelpunt naar de aardebaan uitgaat. [1])

---

1) De zonne*bol* is, op zijn beurt, radiatie vanuit het zonnemiddelpunt.

Ik zei nadrukkelijk, dat ik hier de kruising beschouwde van twee bewegingen áls bewegingen, niet van twee richtingen alléén. De kruising van een horizontale en een verticale *richting* zou zeker geen radiatie doen ontstaan, maar een rotatie, een draaiing. Dit verklaart zeer goed, waarom, behalve de radiatie die zich openbaart in onzen aardbol, de aarde òòk nog draait om hare as en om de zon. De verticale beweging uitgaande van het zonnemiddelpunt, en de horizontale beweging van de aardebaan zijn zeer primitief, ze zijn wel bewegingen maar de wezenlijke *levens*spanning is er zoo gering, dat zij zich nog overwegend als „richtingen" doen gelden. Hoe meer de beweging voltooide „beweging" of zuivere levensspanning wordt, des te minder zal er in de kruising van horizontaal en verticaal „richting" worden geopenbaard, maar des te meer radiatie, des te meer plastiek.

Zoo leidt het inzicht in het kosmische beweeg tot de redelijk-bezonnen erkenning van het „Kruis" als de zuivere begripvoorstelling van den Kosmos. „Die begripvoorstelling spreekt uit innigste menschelijkheid en is daarom pure werkelijkheid voor den heelen mensch, pure werkelijkheid voor redelijke ontroering maar ook voor verbeeldingskracht van dichterlijk droomen; zij is wijsheid niet alleen, maar ook poëzie van kosmischen inhoud." (8). Als we dit goed beseffen, moet 't ons allernatuurlijkst voorkomen, dat zuiver-schouwende fantasie van

een religieus geaard volk het Kruis gezien heeft als zijnde van kosmische beteekenis. Al was het heele verhaal van Jezus' Kruis „maar" een legende voor de rationalistische critiek, zij zou nòg kosmische waarheid zijn. Als die critiek Jezus' Kruis ook heelemaal dreigde weg te redeneeren, behoefden we zijn menschelijke waarde nog volstrekt niet te redden door het te verlagen tot een brave zedeles, zooals moderne theologen van den ouden trant zoo gaarne doen. De door-en-door reëele mystiek van het Kruis staat boven alle braafheid.

11. De horizontale, kosmische beweging is in wezen: tijd.

Als we de horizontale, kosmische beweging zuiver willen benoemen met één woord dat alles zegt, moeten wij er vooreerst op bedacht zijn de objectiviteit *als beweging* te benoemen, want „ik ken een object in waarheid eerst dan, als ik het waarneem als beweging." (9) En dan moeten we wèl bedenken, de beweging te benoemen als *kosmische* beweging en niet als een beweging die alleen gerealiseerd is in een afzonderlijke werkelijkheid. Immers: „In volstrekten zin is alléén de Kosmos beweging. Ieder afzonderlijk voorwerp, als afzonderlijk voorwerp beschouwd, is maar betrekkelijk beweging, en betrekkelijk bewegingsbeperking." (9)

Als we op dit alles wel bedacht zijn, moeten we inzien, dat de ware naam voor de horizontale

kosmische beweging is: tijd. De tijd immers is beweging en niet beweging als één afzonderlijk object maar als kosmische objectiviteit, die gaat, heelemaal gaat, steeds vergaat. En de tijd is wezenlijk *horizontale* beweging. De tijd beweegt, zonder *uit zich zelve* een logische eisch mee te brengen van begin- of eindpunt. Integendeel: aan iets vóór of nà den tijd kunnen we niet logisch denken. De cirkel zonder begin en zonder einde is de zuivere begripvoorstelling van den tijd. [1])

Het begrip van die ééne *continueele* tijdbeweging is innige waarheid voor den heelen mensch. In zijn redelijkheid openbaart het zich als geloof aan de onverbrekelijke reeks van oorzaak en gevolg. In zijn fantasie openbaart het zich als muziek. De muziek is de tijdbeweging als kunst. De eene toon wordt logisch-artistiek geëischt door zijn voorganger en eischt logisch-artistiek zijn opvolger. Dit geldt nóg gebiedender voor de accoorden en in de „dissonant" is die eisch van continualiteit het sterkst. Wat beteekent het toch, dat een dissonant moet worden „opgelost"? Niets anders dan dat zij op zichzelf een wanklank is, die alleen harmonisch kan zijn door voorafgaande en volgende klanken. De dissonant is herinnering aan het verleden en profetie der toekomst in èènen.

1) En *niet* van de eeuwigheid. De zuivere begripvoorstelling van de eeuwigheid is het punt, waarvanuit de tijd als beheerscht wordt gedacht.

Ik hoorde eens op een internationale tentoonstelling te Dusseldorf het gebeier van buitengewoon zuivere en zware kerkklokken, die de firma daar als reclame deed luiden. De meest oppervlakkige, pretmakende tentoonstellingsbezoekers kwamen onder den indruk: zij lieten een wijle af van hun giechelend plezier en luisterden stil-devoot. Hoe kwam dat? *De klokken waren gestemd in een dissonant, een rein septiemeaccoord.* Door de prachtige volheid der klanken en de weekheid van het niet verkleinde of vergroote maar reine septiemeaccoord was de onaangename gehoorindruk van de alleenstaande dissonant geheel weggenomen. Maar ze blééf een alleenstaande dissonant, die haar oplossing eischte. Al de weemoed van het beginlooze, eindlooze tijdbeweeg trilde erin. Artistiek-logisch eischte ze klanken die voorafgaan en klanken die volgen moesten, zij eischte het continueele van den tijd. Maar omdat die oplossende, verlossende klanken er niet waren, wekten ze in de zielen der hoorders het verlangen naar een diepere verlossing buiten den tijd, de verlossing van de eeuwigheid. Ja, de klokkegieter had gevoeld wàt tijd is en wàt eeuwigheid. Ik mag zeker nu nòg eens zeggen van de brave predikers: „Meer ziel luidt in de klokkeklanken van hun kerken dan in hun lamentabele prediktonen." [1])

---

1) „Het Evangelie der Aarde."

12. De verticale, kosmische beweging is in wezen: ruimte.

Door het beetje geometrie dat we op gymnasium of H. B. S. geleerd hebben zonder het wezen der meetkunde te leeren vermoeden, zijn we licht geneigd ons de ruimte voor te stellen als een heel groot bewegingloos ding, dat met allerlei voorwerpen is gevuld; en, als we een beetje bespiegelenden aanleg hebben, beginnen we te prakkizeeren over de vraag, of de ruimte òòk lengte, breedte en diepte heeft. Die voorstelling is natuurlijk geheel verkeerd. Alle objectiviteit is beweging, dus ook de objectieve ruimte. (2) En, de objectiviteit waarlijk kennen is haar waarnemen als beweging; dus de ruimte waarlijk kennen is de ruimte waarnemen als beweging. (9)

Welke beweging is dan de ruimte?

We zeiden in 10: „De verticale beweging gaat uit van een middelpunt-van-beweging." Nu is dat middelpunt, beschouwd op zichzelf en afgezien van zijn beweging zeker geen ruimte. „Ruimte" zegt juist in alle nadrukkelijkheid het tegendeel van „punt." Nu is de beweging, die in-wezen van het punt uitgaat, òòk in-wezen het tegendeel van het „punt," want dat essentieele „uitgaan"-zelf is het wezenlijk *verlaten* van het wezen van het punt. De verticale beweging is dus, òmdat ze essentieel van een middelpunt uitgaat, te be-

noemen als tegendeel van „punt", met den naam: „ruimte".

Zoo is 't de ruimte, die, verticale beweging zijnde, het horizontale tijdbeweeg beheerscht. Haar zien we verschijnen in de onverbrekelijke historische reeks van oor*zaken* als evolueerende buitenhistorische oor*sprong*. In de rij der „variaties" doet ze „mutaties" geboren worden, nieuwe soorten, nieuwe radiaties *naar boven* plantend. Deze worden op haar beurt onmiddellijk opgenomen in den onverbiddelijk continueelen maalstroom van den tijd en gaan zich weer *voort*planten. Want het horizontale beweeg van oorzaak en gevolg is wààrlijk onverbrekelijk, hoe wààrlijk ook de verticale beweging in haar verschijnt als buitenhistorische evolueerende macht.

Dit ruimtebegrip is wederom een begrip van en voor den heelen mensch. In 's menschen redelijkheid openbaart het zich het zuiverst als oor*sprong* in tegenstelling met oor*zaak*, in 's menschen fantasie openbaart het zich het zuiverst als het wezen der architectuur. De architectuur is de ruimtekunst: de kunst, de ruimte te laten blijken wat zij is: evolutiebeweging, die door alle stadiën der soorten heen hiërarchisch naar boven plantend, eindelijk den mensch deed verschijnen en hem nòg zegt: Excelsior. De mensch-verheffende tempelbouw was daarom in de oudheid niet alleen de hoogste architectuur, maar haar wezenlijkste daad.

13. De radiatieve, kosmische beweging is: het volledige, objectieve leven.

We spraken van de horizontale en verticale beweging als van „levensspanning". (9) En terecht. Alle natuurlijke beweging wekt in ons de ontroering, die ons „leven" doet zeggen. Maar die beide bewegingen missen iets, dat de radiatieve inwezen bezit en waardoor we het recht krijgen, haar het *volledige* objectieve leven te noemen, *de* objectiveering van *het* leven. De beide leden der kruisbeweging scheppen wel, maar zij zijn geen beginsel van eigen plastiek. Dàt is de radiatie alléén. Zooals een beeldhouwer wèl zeggen mag: mijn beeld is *mijn* beeld, geboren door mijn scheppingsmacht, maar niet zeggen mag in letterlijken zin: mijn beeld is mijn eigen vleesch en mijn eigen bloed, — zoo zijn de scheppingen der beide leden der kruisbeweging wel hùnne scheppingen, die ze zèlf doen geboren worden, zèlf beheerschen, — maar die scheppingen zijn niet hun bloedeigen vormen: ze zijn hun beelden wèl, maar hun lichamen niet.

De radiatieve beweging echter is *belichaamd*. Die belichaming heeft zeker ook graden van voltooiing: ze is primitief in de hemellichamen en daar is ze „radiatie" zonder meer, ze is volmaakter in planten, volmaakter in dieren, volmaakter in menschen en dààr mooier en mooier en mooier „plastiek". Maar bloedeigen belichaming zijn al die vormen toch en het graadverschil in voltooiing

openbaart alleen des te heerlijker den lichaamsrijkdom. Dat is het voorrecht der radiatieve beweging alleen. De verticale beweging gaat òòk wel uit van een middelpunt, maar toch verschilt ze wezenlijk van de radiatieve. De verticale beweging „ontmoet" de horizontale, doorsnijdt haar zonder ze dòòr te snijden (zonder ze te onderbreken) maar de verticale beweging *als zoodanig* „raakt" niet, „spant" niet een oppervlak, *dat haar lichaamsoppervlak is,* en dat doet de radiatieve beweging wèl. Zich belichamen is levensraking en levensspanning van een radiatiemiddelpunt (een „ziel") met hààr heel-en-al eigen vorm.

Waar de radiatieve beweging door een lange reeks van plastische vormen heen haar opperste voltooiing bereikt heeft, waar ze dus niet alleen het volledige objectieve leven, maar het *volmaakte* objectieve Leven geworden is, daar moet zij ook doen de hoogste levensdaad .... daar moet zij sterven. (1) En inderdaad sterft het objectieve Leven in dien Mensch, die, doordat hij zijn sterven in volle waarheid kan *doen*, Koningsmensch geworden is.

De Koningsmensch sterft aan het kosmische Kruis. Dat moèt zoo. Want de beide leden der kosmische kruisbeweging beheerschen zijn lichaam (10) en omdat hij alle handhaving van apartheid in lange evolutie heeft afgeleerd, beheerschen zij het *volstrekt*: zij zijn de bewerkers van zijn dood. De bewerkers, *niet* de eigenlijke daders. Want hij aanvaardt hun

werk volkomen vrij, zijn innigst wezen *roept* hun werk, *hij* doet het, en zij, de werkers alléén, weten niet waarmee ze bezig zijn, zij doen eigenlijk niet. Gaarne schenkt hij dan ook vergiffenis aan al die vele werktuigen van tijd en ruimte, die vele „beulen", die hem martelen ten doode. Of liever, hij heeft hun niets te vergeven. Zij zijn immers maar marionetten van tijd en ruimte, dat kunnen ze niet helpen evenmin als tijd en ruimte kunnen helpen dat ze tijd en ruimte zijn.

En, als de Koningsmensch waarlijk is gestorven in de objectiviteit, dan is hij geen object meer, maar het éene levende subject, het éene subjectieve Leven zelf. Dan is hij ontsnapt aan het kosmische Kruis en daarmee heeft hij zijn dood overwonnen. Zijn dierbaarste werkelijkheid, zijn eigen lichaam, heeft hij gegeven aan den vlietenden tijd en de stijgende ruimte. Hij heeft zijn lichaam gegeven aan den tijd, heel-en-al; de tijd zal het doen vervloeien totdat het is in àllen tijd en van geen enkel moment gezegd kan worden: toen was het er niet. En hij heeft zijn lichaam gegeven aan de ruimte, heel-en-al; de ruimte zal het verbreiden totdat het is in alle deelen van den Kosmos en van geen enkel plekje gezegd kan worden: daar is het niet. Van brood niet alleen, dat zich verbreiden zal tot menschelijk vleesch, — van wijn niet alleen, die vervloeien zal tot — rythmisch tijdbeweeg van menschelijk hartebloed, maar van

àlle ruimte en àllen tijd en alle scheppingen van tijd en ruimte, van den heelen Kosmos zegt hij nu:

„Dit is *mijn* vleesch en *mijn* bloed, dit is *mijn* lichaam; gij alle, menschenkinderen die doordrenkt wordt van den tijd en doorwoeld van de ruimte, drinkt den tijd en eet de ruimte in meditatiën van Mij.

De Kosmos is mijn lichaam in allervolsten zin.

De kunstenaar ziet het beeld zijner schepping in bewondering, maar zijn eigen lichaam is het niet.

De menschen bezielen hun eigen lichamen, maar zij zien niet hun eigen lichaamsgebaar.

Ik gaf dat lichaam wèg, dat ik niet zag: nu zie ik mijn eigen lichamelijkheid en ik heb haar lief, mijne bruid. [1])

En mijn liefde zegt haar te gaan van jeugd tot jeugd, en mijn liefde zegt haar te vergaan van dood tot dood.

Want zóó wil mijne liefde: dat ook mijn bruid waarlijk sterve, en Mijzelve worde, telkens weer.

---

1) Waarom het subject mannelijk is en de objectiviteit vrouwelijk, wordt nader besproken in Hoofdst. VI.

III.

VAN KOSMISCHE SCHEIDING EN HEREENIGING.

14. De wet van kosmische scheiding en hereeniging: Iedere radiatie splitst zich in een horizontale en een verticale beweging, die zich weer vereenigen tot nieuwe radiatie.

Deze wet is het duidelijkst te demonstreeren aan de hemellichamen: zon, aarde en maan.

De zon is de fundamenteelste, primitiefste radiatie-beweging van den Kosmos. Vanuit de radiatieve zonbeweging ontstaat de horizontale aardebaan, en de verticale beweging, die straalsgewijze de aardebaan ontmoet. Uit de hereeniging van deze twee bewegingen ontstaat een nieuwe radiatie: de aarde. Deze splitst zich op gelijke wijze als de zon in een horizontale en een verticale beweging, welke zich op hare beurt hereenigen tot een nieuwe radiatie: de maan.

Wie bezonnen gelooft aan de *volstrekte* en *wezenlijke* verandering van àlle objectiviteit, (9) twijfelt niet aan de waarheid dezer wet. Een radiatie verandert immers alleen dàn volstrekt en wezenlijk als haar eenheid uiteengaat in horizontale en verticale beweging. En deze twee uiteenloopende bewegingen veranderen alleen dàn volstrekt en wezenlijk, als ze weer inéénparen tot radiatie.

Ieder volledig, radiatief leven verdeelt zich dus in de tweeledigheid der kruisbeweging, ook de

allerhoogste radiatie: de Koningsmensch. Het lichaam van den Koningsmensch splitst zich, stervende, in *de* horizontale beweging, (den tijd) en *de* verticale beweging. (de ruimte) Uit dat kosmische Kruis ontstaat nu, niet een radiatie „te meer", maar toch een bij uitstek *nieuwe* radiatie: de totale levensvernieuwing van den heelen Kosmos, die de radiatie der radiaties is. Het centrum van den heelen Kosmos valt samen met het zonnemiddelpunt, zoodat de levenvernieuwende kracht van het sterven van den Koningsmensch gecentraliseerd is in het zonnemiddelpunt, àls middelpunt van het zonnelichaam. Als de legende zegt, dat de zon bij het sterven van den God-Mensch verduistert, dan zegt ze in een heerlijk-eenvoudige, poëtische voorstelling, dat de dood van den God-Mensch den heelen Kosmos beheerscht. De zon omsluiert haar licht ten piëteitvollen groet aan het stervende God-Menschelijke lichaam, dat haar leven hernieuwt.

15. De kosmische wet van scheiding en hereeniging in de menschelijke natuur.

Het groot-kosmische gebeuren herhaalt zich in ieder deeltje van den Kosmos, (8) bepaaldelijk in ieder menschelijk individu. De Ouden wisten al den mensch als „Mikrokosmos" te erkennen, en de moderne embryologie heeft hun ziening bevestigd. De experimenteele bevestiging van een waarheid, die

door bezonnen intuïtie ontdekt werd, is wel, strikt genomen, onnoodig voor den bespiegelenden mensch; maar, als hij even realistisch als bespiegelend is aangelegd, zal zulk een bevestiging hem altijd een groot genot blijven. Voor hem is zij een stille triomf van zijn groote liefde voor bezonnen-eenvoudig geziene objectiviteit. Nu b.v. de embryologie ons heeft laten zien, hoe de mensch in embryonale vormen de stadiën van primitieve radiaties doorloopt, is 't even realistisch als bespiegelend te zeggen: het groot-kosmische gebeuren herhaalt zich in ieder menschelijk individu.

We hebben de kosmische wet van scheiding en hereeniging gedemonstreerd gezien in 't breede gebeuren van hemellichamen. Herhaalt zij zich ook in de kleine menschelijke natuur?

Ongetwijfeld. De menschelijke geslachtelijkheid is een kosmische splitsing van voorafbestaande menschelijke natuureenheid, een splitsing in mannelijkheid en vrouwelijkheid, die geroepen zijn zich te hereenigen tot nieuwe natuureenheid. Dit is geen vage fantasie of schimmige afgetrokkenheid, maar 't is èn bespiegelend èn realistisch gezegd; 't is bedoeld als warm-levende maar niet minder streng-juiste waarheid. Het kind is een eenheid, een radiatie, die ter wereld meebrengt haar volledige, nog niet in tweeledigheid gesplitste leven. Het groeiende kind echter wordt mannelijk of vrouwelijk door kosmische deeling. En later, in 't geslachtelijk liefdeleven, hereenigt zich mannelijkheid en vrouwe-

lijkheid tot nieuwe volledige natuurlijkheid. Menschelijke vrouwelijkheid en mannelijkheid en liefde-eenheid zijn, niet „overdrachtelijk" maar door-en-door werkelijk te benoemen als de drie verschillende kosmische bewegingen in de menschelijke natuur: de horizontale, de verticale, en de radiatieve.

16. De menschelijke vrouwelijkheid is de kosmische horizontale beweging in de menschelijke natuur. De vrouw is de menschelijk-natuurlijke realiseering van den tijd. (11)

De vraag, of de vrouw „intellectueel" en „moreel" de gelijke is van den man blijft hier geheel buiten bespreking; òòk de vraag, of er specifiek mannelijke en vrouwelijke deugden en karaktereigenschappen bestaan. Wij beschouwen hier de vrouwelijke natuur, in zooverre ze *kosmisch* van de mannelijke verschilt. Daarbij gaan we niet uit van wetenschappelijk-gezocht feitenmateriaal, maar van de breede werkelijkheid zelve, zooals ze zich volkomen-natuurlijk te beschouwen geeft aan bezonnen ziening. Wel zullen we die ziening „bevestigen" door de resultaten van streng-exact experimenteel onderzoek.

De vrouwelijke natuur is voortplanting. Dat zij juist „kinderen" voortplant is niet wezenlijk, al is 't ook normaal. Maar voortplanting is haar eigen wezenlijkheid. Voortplanten moèt ze, ook waar

ze geen kind ter wereld brengt. „Beschaving" namelijk is òòk echte vrouwelijkheid, want beschaving is òòk voortplanting. In tegenstelling met oorspronkelijken aanleg en oorspronkelijk kunnen is de cultuur een levende voortzetting van een levende erfenis van voorafgaande geslachten. Gebrek aan intelligentie is niet *per se* onvrouwelijk maar cultuurloosheid, „ordinairheid", is met het vrouwelijke als zoodanig onvereenigbaar. Nana is nergens zoo typisch vrouwelijk als waar ze met heel haar wezen verlangt de rol te spelen van een aristocratische dame.

Omdat de echte vrouwelijkheid „voortplant," uitsluitend erft en doet erven, is het zoo natuurlijk, dat de vrouw zich zoolang mogelijk verzet tegen alle oorspronkelijkheid. Zij wil iets voortdragen, ongewijzigd, naar de toekomst. Zij wil iets, waaraan ze trouw kan zijn en dat haar trouw is, iets dat lang, lang duurt. Zij is even vasthoudend aan traditie als voortvarend in het handhaven van traditie. Haar voortvarendheid mag soms revolutionair lijken, ze ìs conservatisme, hartstochtelijk conservatisme. De driftige suffragette die een eeuwenoud gezag schijnt te tarten, wil eigenlijk niets anders dan de handhaving van het beginlooze verlangen der vrouw: den man haar voortplantingsroeping te zien eerbiedigen. Propaganda voor vrouwenkiesrecht en andere dergelijke rechten is àls vrouwelijke propaganda onbestaanbaar, zoolang 't in de publieke zeden vanzelf

spreekt, dat de man niet volstrekt oorbaar handelt als hij de vrouw anders begeert dan als goed, mooi voortplantingswezen. — De Helleensche vrouw was tevreden, ofschoon ze geen invloed had op de regeering, want de zeden twijfelden niet aan haar onvervreemdbare roeping van voortplanten: bevredigden de mannen ook op ongewone wijze hun geslachtsdrift bij knapen, met hààr leefden ze niet, tenzij om òfwel haar moeder te doen worden, òfwel haar te bewonderen als „Hetere," de uiterste en laatste verfijning van een eeuwenlang voortgeplante cultuur. De Romeinsche vrouw was tevreden, al gaf de wetgeving haar al heel weinig „rechten." Want voor den Romeinschen man was zij moeder, of de incarnatie der Romeinsche cultuur als Vestaalsche Maagd. De Germaansche vrouw was tevreden, ofschoon ze harden landarbeid verrichten moest tot onderhoud van den man: in haar primitieve cultuur zag zij haar lichaamskracht als symbool van haar vruchtbaarheid, en zij kon den arbeid op 't land ervaren als één vreugde met haar gezonde dragen en baren. En de Spartaansche vrouw was tevreden al sneuvelden hare kinderen: zij had voort te planten krijgersmoed en krijgersroem, zij betreurde niets als zij voor aller oogen dien plicht maar had vervuld.

Maar in onzen tijd wordt in de publieke zeden getwijfeld aan de absolute waarde van het voortplanten. Nu fluistert het in 't zedeleven: „Misschien

is kinderen telen wel dwaasheid, misschien is overgeërfde beschaving oneindig minderwaardig vergeleken met oorspronkelijkheid." De eerbied voor het huisgezin, dat het voortplantingsinstituut bij uitstek geworden is, wankelt onrustbarend, en 't is in onze zeden niet verschrikkelijk meer overgeërfde beschavingsvormen principieël overboord te werpen, als 't maar gebeurt met oorspronkelijk talent en op sierlijke wijze. Nu wil de vrouw òòk regeeren. Is dat revolutionair? Neen, dat is hartstochtelijke trouw aan haar aangerande roeping: de voortplanting. En zij zal niet rusten, totdat de zeden weer zeggen met nieuwe zekerheid, dat voortplanting absoluut noodig is en absoluut mooi en onaantastbare plicht. De nieuwe zeden zullen een meer bezonnen onderscheid maken tusschen lagere en hoogere voortplanting: het baren van kinderen en het voortdragen van beschaving. De bezonnen vrouwen zullen dat onderscheid beseffen en goedkeuren. Maar zoolang de vrouw in de publieke zeden niet weer met alle nadrukkelijkheid geëerd wordt als voortplantingswezen, zoolang zal zij revolutionair . . . schijnen.

Met de wezenlijke voortplantingsroeping der vrouw hangt haar wonderlijk uithoudingsvermogen ten nauwste samen. De vrouw wordt niet gebroken door tegenspoed, zij buigt in lenige vrouwelijkheid en gaat dóór. Want achter haar stuwt haar het verleden, vóór haar belooft de toekomst beterschap van lotgevallen. Vertrouwend, zij 't

onbewust, op hare onbreekbaarheid, breekt ze alles, wat niet haar trouwe, beginlooze, eindlooze tijdbeweeg eerbiedigt. In lagere voortplantingssfeer heeft ze haar kinderen lief omdat zij haar voortbewegen zijn, en daar houdt ze niet van haar man, maar van den vader harer kinderen; vandaar, in die sfeer, haar echt-vrouwelijke physieke haat tegen geslachtsaanraking als ze bevrucht is. In hoogere voortplantingssfeer gelooft zij alleen in overgeërfde en voortplantbare beschaving. Spottend ziet zij neer op alles, wat, tegen de bestaande beschaving in, „oorspronkelijk" wil zijn. Zonder wroeging ridiculiseert ze het grootste talent en zij zal het lachend te gronde richten .... tenzij het kans toont opgenomen te worden in het cultuurbeweeg, algemeen erkend door beschaafde menschen, „die met hun tijd meegaan." Dàn spot zij niet meer, dàn is er iets over te nemen en voort te zetten. Zoodra een man door feitelijk „succes" bewijst, dat hij aanleg heeft om zich te doen meetellen in de voortbewegende wereld, zal ze hem bewonderen. Zoo is de vrouw de tijd, het horitale beweeg, de muziek in menschelijke lichamelijkheid. Zij schept niet, maar geen mannenschepping kan den tijd trotseeren, als zij die schepping niet meedraagt naar het nageslacht. En omdat zij zoo meedoogenloos is in haar conservatieve voortvarendheid, zal de tijd niets meevoeren dan wat kosmisch verdient mee te klinken in de muziek der eeuwen. Haar spottende ver-

nietigingszucht is de kosmische, absoluut-rechtvaardige selectie. —

Dat de vrouw tijdbeweging is, wordt bevestigd door streng-exacte proefnemingen der laatste jaren. De biologie leert, dat de voortplanting leeft in het vrouwelijk ei, niet in het mannelijk zaad. Prof. dr. J. Loeb deed zeeëgeleieren, door een chemisch proces, zich ontwikkelen tot volgroeide exemplaren zonder bevruchting van mannelijk zaad. Bataillon maakte een kikvorsch zwanger door middel van een naald. De bevruchting van het ei eischt als volstrekte voorwaarde allèèn een aantasting van de huidlaag van het ei. (cytolyse) De erfelijkheid òòk leeft in het moederlijk ei, niet in het mannelijk spermatozoon. Het sperma kàn vaderlijke eigenschappen overbrengen, maar dat is een functie, geheel verscheiden van de voortplanting. Ook de geslachtsdifferentiëering is verscheiden van de voortplanting en leeft, althans bij den mensch, niet in het vrouwelijk ei, maar in het mannelijk zaad. [1]). Deze experimenteele bevindingen zijn, het zij nog eens gezegd, geen bewijzen voor wat geen bewijs noodig heeft. Maar als „bevestigingen" zijn ze een triomf voor „het naakte zien van naakte zichtbaarheid". [2])

1) Prof. Dr. J. Loeb. „Das Leben".
2) „Christosophie". — Tweede Hoofdstuk, IV.

17. De menschelijke mannelijkheid is de kosmische, verticale beweging in de menschelijke natuur. De man is de menschelijk-natuurlijke realiseering van de ruimte. (12)

Nu we niet vragen, in welk „meer" of „minder" de man van de vrouw verschilt, maar hem typeeren willen in zijn kosmisch wezen, hebben we hem te beschouwen als het kosmische tegendeel van de vrouw.

Terwijl het kosmische, vrouwelijke beweeg horizontaal is, moet het kosmische, mannelijke beweeg verticaal zijn: het beweeg van ruimte. Terwijl het vrouwelijke beweeg altijd dòòrgaat in kosmischen cirkelgang, verbreidt zich het mannelijk beweeg uit een middelpunt-van-beweging, een „oorsprong". Terwijl cultuurvoortzetting wezenlijk is bij de vrouw, is cultuurloosheid niet *per se* onmannelijk. De echte man is in-wezen oorspronkelijk, verticaal ruimtebeweeg als hij is, en „ordinairheid" kàn oorspronkelijk zijn.

't Is zoo natuurlijk, dat de man, als man, zich niet van harte aan traditie onderwerpt. Het leven, dat hij put uit het centrum van zijn ruimtebeweeg, wil hij niet *voort*dragen maar *naar boven* dragen; hij wil het òpvoeren naar den tijd en, als het daar door de eeuwen wordt meegenomen, zal hij wèèr putten uit den „oorsprong" en wèèr oorspronkelijkheid naar boven scheppen, zoo hoog mogelijk. Als de man heftig wordt, is dit geen hartstochtelijk ver-

dedigen van traditie, maar een echt-revolutionaire uitdaging: ik wil zien wie gelijk heeft, de wereld of ik. — Zooals er bij de vrouw hoogere en lagere voortplanting is, zoo is er bij den man hoogere en lagere opvoering. In zijn lagere opvoeringsdrift zal de man zijn kinderen liefhebben, *niet* àls zijn kinderen maar als nabije wezens, die de natuur hem zond om ze door hem te laten òpvoeren tot een lot, mooier dan het zijne. In zijn hoogere opvoeringsdrift zal de man een nieuwe beschaving willen scheppen, sterk genoeg om door den strengen tijd te worden meegevoerd. — Terwijl de vrouw niet gebroken wordt door tegenspoed maar buigt en dòòrgaat, biedt de man stijfbesloten het strakke hoofd .... of breekt. Want geen verleden stuwt helpend achter hem en geen toekomst belooft hem nieuwe bronnen: hij put uit zijn èènen oorsprong, zijn middelpunt, of, als hij dat niet meer kan, houdt hij op een levende man te zijn; dan is hij gebroken en valt weg van zichzelf.

Niemand zal ontkennen, dat 't voor vrouwen moeilijk is, met elkaar in vrede om te gaan. Maar tòch, zoodra het erop aan komt, haar diepste vrouwzijn te doen eerbiedigen door den man, trekken ze één lijn: haar éëne, horizontale vrouwenlijn. Maar de mannen trekken als echte mannen nooit één lijn: er ìs niet één kosmische mannelijke lijn. De mannelijke beweging gaat immers, als ruimtebeweging, uit van een middelpunt en daarom zijn de mannelijke individuën voorstelbaar als ontelbare

verticale lijnen, die uit elkander gaan, straalsgewijze. De gangbare meening, dat mannen meer geschikt zijn voor vereenigingsleven dan vrouwen, is niet wààr. Waar is, dat zoo vele mannen gebroken zijn, ontzenuwd door de vrouw, die al wat oorspronkelijk is te breken tracht en zelf aldoor maar buigen kan, òngebroken, in onverwinbare lenigheid. Mannen, die zich zoo heerlijk thuis voelen in gezellig vereenigingsleven, kunnen wellicht een opzienbarende uitwendige werkkracht ontwikkelen, maar àls mannen *scheppen* ze daar niet. Vriendschap van vrouw tot vrouw kan kosmische werkelijkheid zijn. Waar mannen elkaar in waarheid „vrienden" mogen noemen, daar is een andere verhouding dan die van man tot man b. v. de verhouding van gemeenschappelijke belangstelling in kunst of wijsheid. Vriendschap echter van man tot man is òfwel niet meer dan ontspannend tijdverdrijf òfwel een lotgenootschap van gebroken menschelijkheid, die niet meer leeft maar alleen te zorgen heeft voor een „bestaan". Want de echte man is als levende man *eenzaam*, scheppend altijd uit éénen oorsprong. [1])

---

1). Zou er wel komieker onmogelijkheid denkbaar zijn dan een mannenvereeniging ter bevordering van echt (oorspronkelijk!) mannelijk leven?

18. Kosmisch-geslachtelijke scheiding en hereeniging.

Bij alle wezenlijk verschil tusschen mannelijkheid en vrouwelijkheid beleven de geslachten toch een waarlijk kosmische éénheid. Gelijk alle verticale en horizontale beweging, zijn de geslachten ontstaan door splitsing uit vroegere radiatieëenheid. (14) Meer bepaaldelijk: vóór de puberteit is het kind volledige, hoewel niet volgroeide menschelijke natuur; in het moederlijk lichaam zijn gedurende de eerste maanden zelfs geen uitwendige geslachtskenmerken van de vrucht aanwezig, en na de geboorte houdt het kind een tijdlang zijn volledige lichamelijkheid, nog niet gesplitst tot het tweeledige van menschelijke geslachtelijkheid. Later, bij de puberteit, heeft de scheiding plaats en het kind groeit tot éénledig geslacht, het wordt mannelijk of vrouwelijk. Dat is een waar-kosmische scheiding, die daarom ervaren wordt als een smart zoo diep, dat ze trilt in alle vezelen van den mensch: 't is een *kosmische* smart.

In de jeugdjaren wordt die smart ervaren als een roerend heimwee, een „nostalgie'' in den waren zin des woords, een echt zuchten-naar-terugkeer, terugkeer tot de vroegere eenheid. En o, die hemelsche vreugde, als in de jeugdjaren de hereeniging gebeurt! De vreugde, als 't verliefde meisje en de verliefde jongen door elkander weer-

vinden de verloren natuureenheid! Die vreugde is een *kosmische* vreugde; wie ermee spot, bespot den heelen Kosmos. — Maar weer komt de kosmische scheiding. De idyllische verliefdheid der jeugd kwijnt weg; de jongen wordt volwassen man zonder de verliefdheidseenheid met zijn meisje, en het meisje wordt volwassen vrouw zonder de verliefdheidseenheid met haar jongen. Weer wordt de scheiding ervaren als kosmische smart, nu niet meer van heimwee maar van verbittering en haat. En de ontgoochelde eenlingen willen vluchten uit de wereld: nu ze kosmisch verlaten zijn, willen ze ook heelemaal verlaten wezen, liefst maar dood, vergeten, wèg. Misschien volgt weer een hereeniging: man en vrouw vinden elkaar en beide individuën versmelten tot één liefdepersoonlijkheid. Als hun liefde *echt* mag heeten, is ze pure werkelijkheid voor den hèèlen mensch, pure werkelijkheid voor geest èn fantasie, evengoed als de idyllische jeugdverliefdheid. Maar zij is nu meer bezonnen, en zij kan niet waarlijk leven dan na een ware verzoening. Want in verbittering en haat leden man en vrouw hun scheiding na de eerste jeugdverliefdheid. Ze hebben elkaar veel te vergeven, geen misdaad van individu tegen individu, maar de kosmische wreedheid die hen gepijnd heeft bij den dood van hun idylle. Wellicht zullen ze nog vaak de wreedheid moeten ervaren van kosmische scheiding. Want geen mensch ontkomt aan het kosmische Kruis, tenzij hij aan dat Kruis

waarlijk gestorven is in algeheele overgave van zijn bloedeigen lichaam aan allen tijd en alle ruimte. —

In de geslachtelijke hereeniging is de tweeledigheid der geslachten àls tweeledigheid voorbijgaand opgeheven. Maar het vrouwelijke blijft bestaan in al haar duurzaamheid en het mannelijke blijft bestaan in al zijn scheppingswil. De vrouw blijft Vrouw, en de man blijft Man. Volkomen, blijvende eenheid is er niet vóór het waarlijk gestorven-zijn. Door alle woorden en gedachten en daden der geliefden heen, leeft de kosmische samenspraak, de kosmische liefdetwist van Tijd en Ruimte:

„Ik ben de Tijd. Zegt daar een, dat hij me lief heeft? Zal die liefde dan lang duren, heel lang als de Tijd zelve? En leefde die liefde ook al lang geleden, heel lang, zonder begin?

„Ik ben de Ruimte. Uit de diepte van mijn oorsprong beheersch ik de Tijd. Uit de diepte van mijn oorsprong zeg ik mijn liefde, die aan de Tijd haar voortgang geeft. Mijn liefde is niet kort of lang. Zij is mèèr dan lengte van dagen. Zij is één *Nu* en altijd *Nu*.

„Ik ben de Tijd. Mijn wenteling gaat van eeuw tot eeuw, aldoor. Wee, als de Ruimte mij verstijven deed tot de strakke rust van zijn oorsprong!"

„Ik ben de Ruimte. Dood is de rust van mijn oorsprong zonder de Tijd. Maar parende met de Tijd leef ik. En parende met mij leeft de Tijd.

Zonder mij is der eeuwen voortgang leeg en koud. Ik alleen kan haar leegheid vullen: ik alleen kan haar eentonig bewegen doen golven, en spannen tot schoonheid van eeuwige jeugd!

„Ik ben de Tijd. Wie stilt mijn beginloozen, eindloozen spoed en geeft mij tòch het leven?

„Ik ben de Ruimte. Het schoonste leven is stille schepping en stil ontvangen.

„Ik ben de Tijd, het puur ontvangen. O, zòù de Ruimte leven kunnen, die oorsprong is en altijd oorsprong?

„Ik ben de Ruimte, het pure scheppen. O, zòù de Tijd mijn stilte ontvangen kunnen, de Tijd, die gaat en gaat, voortdurend gaat?..."

En daarboven, het allerstilste Woord van het éene Subject, dat de liefdetwist van Tijd en Ruimte beslecht tot Eeuwigheid èn Oorsprong, na die allerlaatste scheiding aan het kosmische Kruis.

19. Kosmische verhouding van man en vrouw.

Het proefondervindelijk en statistisch onderzoek naar de „gelijkwaardigheid van man en vrouw" beschikt in het beste geval alleen over goed gedocumenteerd materiaal aangaande „intellectueele" en „moreele" eigenschappen der geslachten. Deze eigenschappen blijven hier buiten bespreking, al was 't maar omdat ze geen wezenlijke „waarde"

inhouden voor den bezonnen mensch. In diepste, pure werkelijkheid geldt geen intellectueele slimheid maar kosmisch inzicht; geen moreele onkreukbaarheid maar kosmische kracht. Kosmisch inzicht en kosmische kracht zijn in één woord: persoonlijkheid.

Maar we spreken niet over subjectieve persoonlijkheid, we spreken over *objectieve* kosmische bewegingen: *de* mannelijke en *de* vrouwelijke. Die bewegingen zijn één en toch gescheiden, ze zijn *organisch* gescheiden en daarom is er „verhouding" tusschen. Die verhouding zegt èn wezenlijke verscheidenheid èn wezenlijke gelijkwaardigheid.

Wezenlijke verscheidenheid. In poëtische kleuren heeft de dichter van het oude Paradijsverhaal die verscheidenheid gezien. Eva, *de* Vrouw, wordt geboren uit Adam, *den* Man; en Eva wordt door Adam begrensd, gebouwd als zij is uit Adam's „ribbe". Vanuit mannelijken oorsprong is Eva geschapen, Eva, de duurzame oorzakelijkheid, de „moeder van alle levenden." We kunnen die poëtische voorstelling nu gemakkelijk vertalen in termen van kosmische beweging: de Vrouw wordt als horizontale beweging, beheerscht vanuit den Man, als verticale beweging. (10) De Vrouw is het geboren-worden, bevrucht-worden, baren, in één woord het *ontvangen.* De Man is het scheppen, bevruchten, differentiëeren, in één woord: het *geven.*

Wezenlijke gelijkwaardigheid tusschen Man en

Vrouw wordt hiermee niet ontkend, maar bevestigd. Het echt-vrouwelijke „ontvangen" maakt de Vrouw niet minderwaardig aan den Man: de ware Man immers kàn niet geven genadiglijk neerbuigend tot een vragende vrouw, want heel zijn wezen is wil tot geven. En het echt-mannelijke geven maakt den Man niet minderwaardig aan de Vrouw: de ware Vrouw immers kàn niet genadiglijk een hulde verdragen van een kruipenden man, want heel haar wezen is verlangen naar ontvangenis.

Dat mannen en vrouwen „strijden om het *bestaan*" desnoods sexe tegen sexe, heeft met deze *levens*-werkelijkheid niets te maken. Maar alle twistgepraat over gelijkheid van Man en Vrouw komt van ontmande wezens, die niet mannelijk geven kunnen, en van ontvrouwde wezens die niet vrouwelijk ontvangen kunnen. *Kosmisch* geven en *kosmisch* ontvangen zijn verscheiden, maar volkomen gelijkwaardig, ook in den mensch.

IV.

VAN HET WEZEN DER NATUURVORMEN.

20. In de natuur is vorm en inhoud één.

Een geboren oppervlakte goed waarnemen, is die oppervlakte waarnemen als beweging. (9) De beweging echter van een afzonderlijke objectsoppervlakte als zoodanig is de natuurlijke *vorm* van het object. Want de beweging van een afzonderlijk ding als zoodanig is betrekkelijk beweging en betrekkelijk bewegingsbeperking. (9) Maar beweging mèt bewegingsbeperking is in één woord: *vorm*. Onze aarde b.v. is beweging in zooverre zij radiatie is, en ze is bewegingsbeperking in zooverre die radiatie wordt geopenbaard in een *bepaalden* bol, met bepaalde, beperkte grootte. Waar ik dus een natuurvorm doorzie, daar zie ik wel geen absoluut *kosmisch* beweeg, want daar zie ik een *afzonderlijk* ding als afzonderlijk oppervlakbeweeg. Maar, ofschoon het voorwerp van mijn ziening in dat geval niet kosmisch is, de ziening-zèlf is wèl kosmisch. Die ziening immers is zich bewust van de wezenlijke betrekkelijkheid van haar voorwerp; daarom is zij vrij van die wezenlijke betrekkelijkheid, zij zelve is *niet* betrekkelijk, maar kosmisch; zij moet dus uitgaan van het kosmische Subject, m. a. w. de éene persoonlijkheid alleen kan een natuurvorm doorzien. (6)

Het doorzien van een natuurvorm is heel wat anders en heel wat meer dan het juist waarnemen van vormdetails en louter uitwendigheden. Een natuurvorm doorzien beteekent dien vorm waarnemen in zijn volledige wezen. Een natuurvorm doorzien beteekent in ééne ziening waarnemen zijn innigste innigheid èn alleruiterlijkste oppervlakte. Die ziening is als ééne ziening mogelijk, omdat de innigste innigheid en de uiterlijkste oppervlakte van een natuurding, (de inhoud en de vorm) wezenlijk één zijn. Inhoud en vorm zijn wel te onderscheiden door controleerend verstand, maar bezonnen ziening neemt ze waar als volstrekt-natuurlijke éénheid. Toen onze „tachtigers" met zooveel nadruk leerden, dat vorm en inhoud één zijn *in kunst*, zeiden ze eigenlijk niets anders dan dat èchte kunst in alle nadrukkelijkheid *natuur* is, niet „gemaakt" maar „geboren".

Als we dit goed beseffen, leeren we de wetten der natuurvormen kennen met doorzicht. De proefondervindelijke natuurkunde kent die wetten ook wel, althans gedeeltelijk, maar haar kennis van natuurvormen is bloote *inzage*, geen *inzicht*. Want de proefondervindelijke natuurkunde, *ontledende* natuurkunde als zij is, zal *ten hoogste* precies beschrijven wat er bij vormingen gebeurt en onder welke omstandigheden het gebeurt, maar zij zal nooit een natuurvorm kunnen waarnemen als één met zijn inhoud. Dat kan alleen *doordacht-*

artistieke of „mystische" ziening. Wie de fundamenteele kosmische bewegingen goed doordacht heeft, moet komen tot een doorziende kennis, die weer pure werkelijkheid wordt voor den heelen mensch. De fundamenteele natuurvormen, (bolvorm, kristal, eivorm en organische structuur) worden hem geopenbaard zóó helder-duidelijk, dat hij *ervaren* kan, hoe het breede kosmische gebeuren plaats grijpt in ieder deeltje van den Kosmos. In vier „vormwetten" is zijne ziening samen te vatten:

21. Eerste vormwet: De bolvorm is de natuurlijke vorm van iedere vrije stofmassa.

Deze wet is zeer gemakkelijk te laten zien bij vochten van geringe massa, b.v. dauwdruppels die hangen aan plantenbladeren. Bij grootere massaas is ze niet zoo gemakkelijk aantoonbaar, en we zullen zien waarom.

Onder *vrije* stofmassaas zijn die stofmassaas te verstaan die *innerlijk* èn *uiterlijk* vormvrij zijn. *Innerlijk* vormvrij zijn ze, als ze niet verstijfd zijn tot een vasten vorm, die alleen door geweld kan worden vernietigd. *Uiterlijk* vormvrij zijn ze, als ze niet door een omsluitend vat of tegenhoudend vlak of druk tot een bepaalden vorm worden gedwongen. Die vrije stofmassaas nu moeten *krachtens hun natuur* den bolvorm aannemen, d. i. ze worden innerlijk gedrongen (niet uiterlijk gedwongen) tot bolvorming. De horizontale en verticale

en radiatieve bewegingen leerden we immers kennen als *kosmische* bewegingen, die overal aanwezig zijn. Ieder punt in den Kosmos is een radiatiepunt, een snijpunt van horizontale en verticale beweging. Van ieder punt in den Kosmos gaat dus een radieerende, een bolvormende kracht uit [1]). Waar die bolvormende kracht in een vrije stofmassa werkt, moèt dus bolvorming „plaats vinden". Dit geldt voor groote vrije stofmassaas evengoed als voor geringe. 't Is alleen veel moeilijker een groote, zichtbare, vrije stofmassa te realiseeren dan een geringe. Groote stofmassaas immers, al zijn ze ook *innerlijk* vrij, zijn gewoonlijk niet *uiterlijk* vrij. 't Zijn vochten, die we gieten uit of in een omsluitend vat; òf 't zijn gassen en dàn zijn ze weer niet zichtbaar; òf 't zijn dampen en dàn worden ze weer in hun vrije vorming gehinderd door luchtstroomen. De wolken zijn nog, hoewel ook niet geheel vrij, betrekkelijk de meest vrije groote stofmassaas. Bij windstilte is de nei-

---

1) Deze radiatiepunten komen *materieel* overeen met de „krachtpunten" van Ostwald. *Formeel* echter is er een hemelsbreed verschil. De krachtpunten heeten de kleinste, ondeelbare deelen te zijn, waartoe de Kosmos kan worden uiteengedacht. De radiatiepunten echter zijn de snijpunten van de breedste bewegingen, waartoe alle, ook de kleinste bewegingen kunnen worden herleid. De krachtpunten heeten aantrekking en afstooting te bezitten, maar verklaren geen „vorm". De radiatiepunten zijn, in wezen, *vormende* krachten waarbij, secundair, aantrekking en afstooting moet gebeuren.

ging tot den bolvorm in de wolkenmassaas dan ook onmiskenbaar.

De bolvorming behoort dus tot de wezenlijke natuur van vrije stofmassaas. Als die bolvorming niet gebeurt, dan komt dat, doordat de massa door een uiterlijke oorzaak (b.v. een omsluitend vat) verhinderd wordt aan haar natuurlijke neiging te voldoen. Daar nu de neiging tot bolvorming volgens de pas gegeven verklaring een radiatiemiddelpunt vooronderstelt, en dat radiatiepunt weer een snijpunt is van horizontale en verticale beweging zoo volgt daaruit, dat alle innerlijkvrije stofmassaas een horizontale en verticale beweging, (een kruisbeweging) in latenten staat meebrengen. Die latente kruisbeweging nu geeft ons een zeer eenvoudige verklaring van het kristal, wat blijken zal uit de volgende vormwet.

22. Tweede vormwet: Waar een innerlijk-vrije stofmassa haar innerlijke vrijheid verliest, ontstaat kristallisatie.

De „kristallisatie" is een overbekende feitelijkheid in de natuurkunde. Onder „kristallen" verstaat men de regelmatige, geometrische vormen (viervlakken, kuben, prismaas, enz.) die een vloeibare stofmassa aanneemt als ze langzaam van den vloeibaren staat tot den vasten overgaat. Natuurlijke voorbeelden daarvan geven

o. a. de sneeuw, het ijs op 't oogenblik van ontstaan.

Welnu, als we eenmaal weten, dat de innerlijk-vrije stofmassaas een kruisbeweging meebrengen in latenten staat, dan mogen we een verstandelijk onderscheid maken in de stofmassaas tusschen inhoud en vorm. De vorm is de bolvorm, die, althans in natuurlijke neiging, aanwezig is. En de inhoud is de kruisbeweging in latenten staat. Dit *onderscheid* is natuurlijk nooit of nimmer een *scheiding.* (20) Ik kan u niet den vorm van een natuurwezen „opendoen" om u zijn inhoud te toonen, zooals ik mijn tabakspot kan opendoen om mijn tabak te laten zien. Maar een *te realiseeren* onderscheid is er wel degelijk bij inhoud en vorm van een natuurwezen. De latente inhoud van een innerlijk-vrije stofmassa kàn zichtbaar worden ontdaan van de vrije bolvorming. Omdat die latente inhoud echter niet volstrekt te *scheiden* is van de vrije bolvorming, wil dan die bolvorming nog eenigszins nawerken op den inhoud.

Dit gebeurt inderdaad bij het kristal. Als een vloeibare stofmassa langzaam tot vasten staat overgaat, zal al het hoekige van den kruisvorm te voorschijn komen. Grillig zijn de kristallen door bijoorzaken, maar de wezenlijke hoekigheid van het kruis is er altijd onmiskenbaar in aanwezig. Wel zal de oude bolvorming nog eenigszins doorwerken, ze zal vlakken scheppen om en aan de lijnen van het kruis; maar ook die vlakken zijn glad en

hoekig, en de ribben zijn rechtlijnig, het „kruis" is er. 't Is gebruikelijk bij kristallen te spreken van „assen", d. i. rechte lijnen, die door het middelpunt gaan en elkaar snijden, meestal rechthoekig. Dit gebruik is. zoo natuurlijk. 't Wordt vanzelf aangegeven door de kruisbeweging in en aan 't kristal.

Als we in termen van kosmische beweging willen zeggen, wat er bij kristallisatie gebeurt, dan moeten we ons zóó uitdrukken: „De latente kruisbeweging, die bij innerlijk-vrije stofmassaas den bolvorm tracht te scheppen, wordt geprikkeld tot verzet als die stofmassaas hun innerlijke vrijheid langzaam verliezen en daardoor de kruisbeweging beletten te verwerkelijken wat ze *bezig is* te verwerkelijken. Dit verzet realiseert zich, doordat de kruisbeweging veel doorzichtiger dan bij den bolvorm, zich àls kruisbeweging openbaart. Een volkomen „kruis" van twee *lijnen* alleen is daarvan niet het gevolg, omdat de bolvorming (die *vlak*vorming is) zich òòk nog handhaven wil gedurende de langzame verstijving der vrije massa. Maar het wezen van de kruisbeweging is duidelijk zichtbaar, mèt de vlakken aan en om het kruis, die te danken zijn aan het doorwerken van de bolvorming."

Die verklaring ontstond door zuiver bespiegelen. Maar, spreekt zij geen *realistische* taal? En bevestigt ze niet *aanwijsbaar,* dat waarheid is: „het naakte zien van naakte zichtbaarheid?"

23. Derde vormwet: Het voortplantbare, objectieve leven moet tot fundamenteelen vorm hebben: den eivorm.

De analytische methode van den empiricus, die hem aanspoort alles te ontleden in zoo klein mogelijke deeltjes, zal hem allicht ertoe brengen, het begrip „fundamenteel'' noodzakelijk verbonden te zien met het begrip „klein.'' Dit leidt tot dwaling. „Fundamenteel'' zegt in één woord: *eenvoudig* en *primitief*, zooals „volmaakt'' in één woord zegt: *eenvoudig* en *doorwerkt*. Het fundamenteele kàn klein zijn, maar noodzakelijk, wezenlijk, is dat volstrekt niet. De empiricus zal natuurlijkerwijze het fundamenteele, voortplantbare leven zoeken in kleine, liefst microscopische dingetjes. De bespiegelende mensch ziet het fundamenteele in het eenvoudige en primitieve. De *bezonnen* bespiegelende mensch gaat bij zijn waarheidsdrang, evengoed als de empiricus, uit van zintuigelijke waarneming. Maar, terwijl de empiricus het waargenomene vóór alles ontleedt, zal de bezonnen bespiegelende mensch, die weet, dat in de natuur inhoud en vorm één zijn, (20) het waargenomene „styleeren,'' d. i. hij zal den vorm, ontdaan van alle werking van *bij*oorzaken, naar fundamenteele kosmische bewegingen trachten te zeggen en te construeeren. Dat „construeeren'' is weer een zeer wezenlijke drang bij den bezonnen bespiegelenden

mensch, juist omdat *vorm* hem even belangrijk is als *inhoud*.

We hebben gezien, dat het fundamenteele objectieve leven zonder meer, tot grondvorm heeft: den bol. (12) We zagen ook, dat *voortplanting* een kosmische *horizontale* beweging is. (11, 16) Voortplanting is niet een herhaling zonder meer, maar een herhaling *in de tijdlijn*, [1]) een herhaling waarbij de „lengte" wezenlijk is. [2]) Dit is niet anders uit te drukken in fundamenteelen vorm, dan door den fundamenteelen, objectieven levensvorm, den bol, àls bol te verlengen. Het voortplantbare, objectieve leven moet dus tot grondvorm hebben den verlengden bol, of: het ei.

Dit alles lijkt den empiricus op 't eerste gezicht hopeloos abstract. Maar laten we nu eens goed beseffen, dat *fundamenteel* nièt *klein* beteekent, maar *eenvoudig* èn *primitief*. Laten we nu eens niet met het microscoop naar het fundamenteele *zoeken*, maar het reëele beweeg van het breed-kosmische gebaar aanschouwen in *ongezochte* ziening. Dan wordt onze derde vormwet iets heel werkelijks. *Ziehier*:

We weten allen, dat de loopbaan der aarde om de zon niet een zuivere cirkel is, maar een

1) De aardbol b. v. is, als herhaling van de zon nà kosmische scheiding (14) geen *voortplanting*.

2) De tijdlijn allèèn is ware lengtelijn. De ruimtelijnen zijn geen lengtelijnen maar verbreidingslijnen, die juister „stralen" heeten.

ellips; we weten ook, dat het zonnemiddelpunt staat, niet in het midden van de twee brandpunten dier ellips, maar in één van de twee brandpunten [1]). Als we ons nu zuiver-beschouwend plaatsen voor die werkelijkheid van zon en aardeloopbaan, vragend alleen wat die werkelijkheid ons zegt indien we ons volstrekt voor haar open stellen, dan moet ze ons leeren hoe een ellips natuurlijk geboren wordt, en het inzicht in de ellips zal ons dan gemakkelijk leiden tot het inzicht in den eivorm. Ik zeg: *natuurlijk geboren.* Er zijn zeker verschillende manieren om een ellips kunstmatig te construeeren, b. v. de bekende manier: men prikt de uiteinden van een slappen draad op 't papier vast en trekt een potloodlijn langs den draad, terwijl men hem met den potloodpunt spant. Maar zulke maniertjes hebben niets te maken met natuurlijke geboorte. Een ellips heeft wel twee brandpunten, maar ze wordt geboren uit één brandpunt, het éene, oorspronkelijke middelpunt, dat in de fundamenteele aardeloopbaan samenvalt met het zonnemiddelpunt. Het tweede brandpunt ontstaat uit het eerste, uit het eigenlijke middelpunt. De twee brandpunten zijn dus niet even oorspronkelijk, maar het éene is oorspronkelijk, het tweede is uit het eerste ontstaan. Zoo alleen kan de ellips een ware

1) De afstand der twee brandpunten is wel betrekkelijk gering, maar dit doet hier niets ter zake.

organische eenheid zijn. Een waar organisme heeft één oorspronkelijk centrum : twee oorspronkelijke centra zouden een fundamenteele tweeheid teweeg brengen en de organische eenheid fundamenteel onmogelijk maken.

Maar *hoe* ontstaat dan het tweede brandpunt uit het oorspronkelijke middelpunt? Fig. I moge dit duidelijk maken.

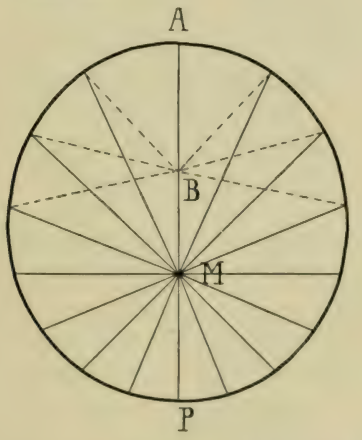

M is het oorspronkelijk middelpunt. M P is de oorspronkelijke straal. Aan beide zijden der ellips verlengt die straal zich continueel, en in M A heeft het straalbeweeg zijn hoogste verlenging bereikt. Zoo is de ellips een waarlijk „verlengde" cirkel. Als de vorm van den ellipsomtrek niet wezenlijk het resultaat was van verlengd straalbeweeg, zou hoogstens een verlengde cirkel*omtrek*

kunnen ontstaan maar niet een waarlijk verlengde cirkel. Een verlengde cirkel*omtrek* zou er b. v. zoo uitzien :

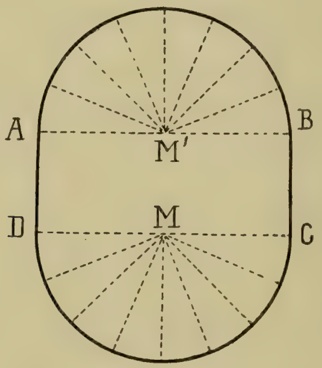

De stralen zijn hier alle van gelijke lengte en het middenstuk A B C D heeft met straalbeweeg niets te maken.

Beschouwen we nu nog even Fig. I, om te vragen hoe het tweede brandpunt B ontstaat uit M. Gelijk M de centrale *oorsprong* is van het verlengde straalbeweeg, zoo is B het centrale *resultaat* ervan. De ellipsomtrek spant zich met de stralen uit in de richting van A, en de druk van die spanning werkt terug in de richting der stippellijnen (die we „secundaire stralen" zouden kunnen noemen) naar B. Het eenige punt van den ellipsomtrek, waar nog oorspronkelijke (niet verlengde) cirkelspanning plaats heeft, is P. En A is het punt, waar de verhoogde cirkelspanning haar summum bereikt

heeft. P komt overeen met het „Perihelium" of „naasten zonnestand" der aardeloopbaan, en A met het „Aphelium" of „versten zonnestand". Terwijl dus de ellips*omtrek* in P evenveel afwijkt van den cirkel als in A, is de *spanning* of het *beweeg* in P zeer verschillend van het beweeg in A. In P is de geringste,in A de hoogste spanning. B ontstaat dus uit de terugwerkende kracht van de verhoogde cirkelspanning der ellips, welke haar (verticalen) krachtoorsprong heeft in M, haar (horizontaal) verleng-beginpunt in P, en haar (horizontaal) verleng-eindpunt in A.

De ellips is dus in alle natuurlijke wezenlijkheid een verlenging van den cirkel. En de elliptische aardeloopbaan is de fundamenteelste cirkelverlenging in den Kosmos. Zij leert ons de natuurlijke geboorte van den eivorm. Ik weet wel, dat die fundamenteele aardebaanellips alléén lijnbeweging is en geen lichamelijkheid, terwijl het ei toch een lichaam is. Maar het allerfundamenteelste is het allerprimitiefste èn het allereenvoudigste. De aardebaan is werkelijke lijnbeweging, maar een lichaam is ze niet, omdat in haar het fundamenteelst en daarom het eenvoudigst de *lengte*beweging wordt geopenbaard. Zij is niet lichamelijk voortplantbaar, omdat zij zelf geen lichaam is, maar zij is de levensbasis voor alle voortplantingsbeweeg, want alle voortplanting is in den grond: *verlenging.*

Het is dus zeer natuurlijk, dat de elliptische

lijn zich herhaalt aan den lichaamsvorm van het ei, den verlengden bol. Het ei put zijn voortplantend levensbeweeg uit de fundamenteele verlenging in den Kosmos: de elliptische aardebaan. Nog realistischer gezegd: Door de elliptische verlenging van het cirkelbeweeg der aarde om de zon, komt er een verhoogde levensspanning in dat cirkelbeweeg. Die verhoogde horizontale levensspanning is het, welke iedere voortplantingsdaad in den Kosmos voortstuwt, gelijk het gespannen koord van een boog den pijl voortbeweegt. Ik bedoel dit zeer werkelijk. Een voortplantingsdaad kàn slechts voortplanting zijn, doordat ze in kosmische, innige eenheid verbonden is met de verhoogde spanning der aardebaanellips. De gespannen ellips der aardebaan is *de* vruchtbaarheid van den Kosmos, *de* voortplanting, *de* geschiedenis. — De spanning dier ellips is natuurlijk het sterkst, waar zij het verst verwijderd is van het oorspronkelijke middelpunt, het zonnemiddelpunt; de *voort*planting op aarde vindt daarom haar beste voorwaarden in den versten zonnestand of het zgn. „Aphelium." De spanning der elliptische aardebaan is natuurlijk het zwakst in het tegenovergestelde punt, in den naasten zonnestand, of het zgn. „Perihelium," de stand die jaarlijks gerealiseerd wordt ongeveer einde December. Daar, in dat punt alleen is oorspronkelijk, niet „verlengd" cirkelbeweeg. Als de aarde zich daar bevindt, zal dus de *voort*planting op aarde

het minst gespannen zijn en de *naar-boven*planting, die het tegendeel der *voort*planting is, (12) zal in dien stand haar beste voorwaarden vinden. 't Is daarom zoo natuurlijk, dat de opene religieuze fantasie vasthoudt aan de geboorte van den Christus, die naar-bovenplanting bij uitstek, *ten tijde van den naasten zonnestand.* De „Kerststemming" is de opheffende kosmische stemming, die den Mensch ervaren doet dat hij tot *hooger* leven, tot *nieuw* leven geroepen is. — Behalve dat plotselinge, „puntige" ontstaan van een geheel nieuwe radiatie („mutatie") is er in het objectieve leven op aarde een gestadige wisselwerking tusschen evolutie en voortplanting. Die gestadige wisselwerking moet, naar onze beschouwing, samenhangen met een gestadige wisselwerking tusschen de uitbreidingsbeweging die van het zonnemiddelpunt uitgaat, (evolutie) en inkrimpingsbeweging van de elliptische aardeloopbaan (voortplanting). Deze fundamenteele wisselwerking is astronomisch waarneembaar als gestadig wisselende verlenging en verkorting van den afstand tusschen de twee brandpunten der aardebaan ; de „excentriciteit" van de aardebaan „schommelt." 't Is heel natuurlijk, dat wij deze schommeling ervaren als iets onbevredigends, als een strijd tusschen evolutie en voortplanting, een strijd tusschen *den* man en *de* vrouw. De liefdetwist van ruimte en tijd (18) is gefundeerd in de onrustige toenadering en verwijdering van de twee brandpunten der aardebaan.

Het oorspronkelijke middelpunt, het zonnemiddelpunt is mannelijk; van dat punt gaat alle tijdbeweging uit. Het tweede brandpunt is vrouwelijk; het is immers het centrale resultaat der horizontale beweging: daar gaat alle tijdbeweging heen. Een strijdlooze verhouding tusschen verticale en horizontale levensbeweging kan eerst verwerkelijkt worden als de fundamenteele „schommeling" van den Kosmos tot rust komt, m. a. w. als de twee fundamenteele brandpunten inéén vloeien tot één en eenig middelpunt. Dan is de elliptische aardeloopbaan teruggeworden tot zuiveren cirkel. Dan is op aarde zoowel alle *plotselinge* evolutie (revolutie) als alle evolutielooze voortplanting opgeheven. Dan is alle daad van het objectieve aardsche leven gestadige evolutie, voortdurende groei. In religieuze termen vertaald: dan is het Godsrijk op aarde gesticht. In het Alexandrijnsche evangelie vraagt Salomo aan Jezus hoelang de dood van kracht blijft. Hij antwoordt: „Zoolang als gij vrouwen blijft baren; ik ben gekomen om de werken der vrouwelijkheid (d. i. der voortplanting *zonder meer*) op te lossen." — Bevredigde vrouwelijkheid is menschelijke tijdbeweging, waarin elliptische voortplantingsspanning verondersteld is en opgeheven tot zuivere cirkelspanning van onbaatzuchtigen groei. —

Wondere en natuurlijke samenhang van zuivere bespiegeling en zuivere werkelijkheid! We zien hoe experimenten de zuivere bespiegeling bevestigen,

en we zien omgekeerd in het zuivere bespiegelen een ontdekking en bevestiging van den realistischen inhoud der religieuze legenden. Zoo wordt bespiegelend-realistische natuurbeschouwing tot bezonnen religieuze wijsheid en een aparte „theologie" wordt overbodig. Er is niets zoo realistisch en tevens zoo vol wijding als door-en-door geziene werkelijkheid.

24. Vierde vormwet: Waar de uiterlijke vorm van het ei kosmisch wordt aangetast, (cytolyse) daar ontstaat de bevruchting, d. i. het verzichtbaren van de latente kruisbeweging in het ei.

De bol is de fundamenteele vorm van herhaalbaar, maar niet voortplantbaar, volledig objectief leven. Het ei, de verlengde bol, is de fundamenteele vorm van voortplantbaar, volledig objectief leven. De inhoud van den bol is een kruisbeweging in latenten staat. De kruisbeweging moet dus in latenten staat aanwezig zijn òòk in het ei, want het ei is niets anders dan een verlengde bol. Daar echter het eioppervlak door de verlenging meer levensspanning inhoudt dan het bolloppervlak, zal de latente kruisbeweging in het ei mèèr onderworpen zijn aan vlakvorming dan de latente kruisbeweging in den bol. En inderdaad: de organismen, geboren uit het ei, vertoonen den kruisvorm, niet zoo „hoekig" als het kristal, maar meer omvlakt en wel rond-omvlakt. De verhoogde levensspanning

van het eioppervlak rondt den kruisvorm meer af, maar het kruis ìs er. Ook het plotselinge, „hoekige" *ontstaan* van het kristal is ronder, leniger geworden bij geboorte uit het ei. De „groei" van het organisme is òòk een daad van de verhoogde levensspanning in de ronding van het ei. Als we de eibevruchting in termen van kosmische beweging willen uitdrukken, moeten we 't dus zoo zeggen: „De latente kruisbeweging in het ei wordt geprikkeld tot zichtbare kruisopenbaring als de eivorm en daarmee de oorspronkelijke bolvorm kosmisch wordt aangetast. De zichtbare kruisopenbaring uit het ei zal *afgerond* zijn in tegenstelling met de geheel *hoekige* kruisbeweging van het kristal. Want het verhoogd-gespannen eioppervlak heeft verhoogd-afrondenden invloed."

Bij de structuur van het menschelijk lichaam is de kruisvorm al héél duidelijk. Maar als we eenmaal kosmisch hebben ingezien, dat die kruisvorm *wezenlijk* is bij structuur en groei van levende organismen als zoodanig, dan zullen we ons niet laten verschalken door de grilligheid van de kruisvormen in andere levende organismen. Die grilligheid is te danken aan bijoorzaken, die ons, evenals bij het kristal, niet mogen afhalen van wat we eenmaal in kosmische ziening hebben erkend. Integendeel, de grillige spelingen der levende kruisvormen toonen ons dikwijls het heel eigenaardige karakter van bepaalde organismen en onze opene, verstandelijk gecontroleerde fantasie zal er een

heel reëele poëtische symboliek in zien. Bij de slang b. v. is de horizontale kruislijn zòò geaccentueerd, dat bij vele slangen geen verticale lijn te bekennen is. De slang is het symbool van het horizontaal bewegende verstand, het listige, dat controleeren moet maar niet scheppen kan. Bij den boom is het verticale zeer overwegend. Hij groeit verticaal uit de aarde, kan zich niet horizontaal bewegen. Wel trachten zijn takken zich uit te spreiden in de horizontale lijn, in de „lengte": die takken zijn belichaamd „verlangen". Wat heeft Vincent van Gogh dat goed gezien in sommige zijner teekeningen. Men behoeft waarlijk geen oogen en neuzen en vingers te teekenen aan een boom, in den trant van Engelsche teekenaars, om te laten zien dat er iets menschelijks leeft in een boom. Het lengtebeweeg, het verlangen, dat één is in mensch en Kosmos kan zien en openbaren, wie de alleruiterlijkste oppervlakte der dingen kan zien als één met der dingen ziel. Bij de rups is eerst de horizontale lijn overwegend; later, na de gedaanteverwisseling, vertoont ze òòk het verticale, het heele kruis nu, als vlindervorm. Als de rups zich omspint tot „pop", beleeft ze een bepaald geval van tijdbeweging, die naar den oorsprong gaat, het ruimtemiddelpunt, zich daar vereenzaamt en verinnigt om weer te verschijnen als de zichtbare oorspronkelijkheid van ruimtebeweeg. Zoo is de vlinder het natuurlijk symbool van den eenzamen mensch.

25. Van eenzaamheid.

Nu zie ik hem, den eenzamen mensch, omsponnen met het fijne spinsel zijner stilte.

Hij dompelt zich in de éénheid van zijn oorsprong, en neemt mee al wat de tijd hem gaf aan bedrijvig feitenbeweeg.

Hij zal verinnigen en verdiepen àl tijdelijk doen tot kleurig-stille leven van een nieuw verrezen ziel.

Stoort hem niet, gij bedrijvigen in den stagen voortgang van den tijd!

Scheldt hèm geen „luiaard", die aan uw werk wil geven innigheid en diepte!

Eentonig is het kloppen van uw hamer en saai zijn de cijfers uwer berekening.

En tòch kunt gij een liedje fluiten bij uw arbeid en, opziende van uw cijferwerk, kunt gij nog hartelijk zeggen: wat is de hemel mooi.

Dankt het hem, den Eenzame.

Hij staat bij den levensoorsprong en zegenend strekt hij zijn gedachten naar u, en geeft oorspronkelijke frischheid aan uw egale bestaan.

Zegt niet, dat hij geen arbeid geeft in ruil voor zijn brood. Wie geeft uit liefdedrang, ontvangt slechts liefdegaven en kent geen ruilverkeer van afgepaste koopsom en afgemeten waar.

Ontvangt den zegen van den eenzamen mensch. Wee, als gij scheldend zijn zegengedachten weert. Dan gaat verdruilen uw bedrijvig dòen tot voor en na, en nu en dan, en steeds dezelfde sleur.

Ook voor hem, den Eenzame, vraag ik u : stoort hem niet, bedrijvigen in den stagen voortgang van den tijd !

Weet ge wel, hoe zwaar de Eenzame lijden kan ?

Hij leerde àf zijn eigen klein bestaan te handhaven in woelige wereld. Nu torst hij al den last van tijd en ruimte, gewillig in 't aanvaarden van zijn lot.

Daar staat zijn kosmisch Kruis, en hij breidt zijn armen naar de lengte van den tijd en hij heft zijn oogen naar de welving van de ruimte.

Bedrijvige werkers, hij aanvaardt zijn lot gewillig, *maar dat doet pijn !* Ik vraag eerbiedig mededoogen voor den eenzamen mensch, die eenzaam is òòk voor u !

Nog hoor ik u spotten : „Kom àf van 't kruis ! Anderen zegt gij te zegenen, zegen toch uzelf het eerst !"

Het kàn u lukken wellicht, hem weg te roepen uit zijn eenzaamheid. Dan scheurt te vroeg het spinsel zijner stilte, en hij zal pogen mee te doen in uw bedrijvige wereld.

En daar zal hij breken, de Eenzame, die niet slim kan zijn in een slimme wereld. Hij zal breken, zooals alleen de Oorspronkelijke breken kan, onder het hoongelach van kleine praktijk en kleine list.

Doe hem dat niet aan ! Ook om uwentwille, doe hem dat niet aan ! Boven al uw slim vernuft spreekt de stille waarheid haar schriklijk oordeel : *Waar de oorspronkelijke breekt, daar zal de wereld zich vervelen.*

26. Over geest en stof.

Dit hoofdstukje handelde heelemaal over vormen der stof. Ik heb juist daarom nog nooit zoo'n goede gelegenheid gehad, eens precies te zeggen wat „geest" is. Overigens, tot nu toe kon ik dat nog niet zoo doordacht en zoo geheel uit mij zelven zeggen als ik wel wilde. Toen Charis het „Evangelie der Aarde" predikte, kon ze dat ook nog niet. Ik vertrouw, dat ze 't nu geleerd heeft, want dagelijks heb ik haar gezegd te veranderen, omdat ik haar liefheb. (7) Welnu, de geest is het waarnemende Leven, juist in zooverre als het de vormen der stof in liefde doorziet. Wie de vormen der stof verwaarloost met een hooghartig „dat is maar stof", of wie van die vormen wegvlucht in laffen angst van een dor ascetisme, is zeker geen geestelijk mensch. Hij is niet van de stof bevrijd en, ten minste latent, niet alleen „stoffelijk" maar ook „vies". Wie waarlijk vrij is van de stof, heeft het vermogen de stof te doorzien... en lief te hebben. Want wie de stof doorziet, ziet een vorm, één met zijn inhoud, (20) *wie de stof doorziet, ziet schoonheid.* Dàt is het parool van den waarlijk geestelijken mensch.

V.

VAN HET WEZEN DER NATUURVERSCHIJNSELEN.

27. Wat is een natuurverschijnsel?

Nu we de fundamenteele natuur*vormen* verklaard hebben zijn de *verschijnselen* aan de beurt. Natuurvormen, die we ook natuur*verschijningen* kunnen noemen, zijn in-wezen oppervlakte-bewegingen, geschapen door hun latenten inhoud. Een verschijnsel echter is horizontale *lijn*beweging, of verticale *straal*beweging of radiatieve *punt*beweging (quantiteit) maar geen oppervlakte-beweging, althans geen oppervlakte-beweging als zoodanig. Ik zeg: *als zoodanig*. Het kan immers gebeuren, zooals we later zullen zien bij de electriciteit, dat het oppervlak-beweeg verwordt tot een andere beweging. In dat speciaal geval is het verschijnsel wel een oppervlakte-beweging, maar nìet een oppervlakte-beweging *als zoodanig*. Het is dan een oppervlakte-beweging, in zooverre zij een àndere beweging wordt, die gèèn oppervlakte-beweging meer is.

In deze voorloopige aanduidingen schuilt nog een moeilijkheid aangaande de radiatieve beweging. We zeiden in 13, dat de radiatieve beweging, in tegenstelling met de horizontale en verticale, *belichaamd* is. Het oppervlak nu, behoort bij het wezen der lichamelijkheid en dus ook bij het wezen der radiatieve beweging. Hoe kan nu de radiatieve beweging een verschijnsel zijn als het

oppervlak en daarmee de vorm tot haar wezen behoort? Antwoord: In zooverre de radiatieve beweging belichaamd *is*, is zij een verschijning of vorm; in zooverre echter de radiatieve beweging een lichaam of vorm *schept*, kan ze een verschijnsel zijn.

Met dit alles is volstrekt niet gezegd, dat een kosmische beweging al een „verschijnsel" heeten mag, al ze maar geen oppervlakte-beweeg als zoodanig is. Neen, als we een kosmische beweging waarlijk „verschijnsel" mogen noemen, moet ze aan twee eischen voldoen, een negatieve en een positieve eisch. De negatieve eisch vordert, dat ze geen oppervlakte-beweging als zoodanig is. De positieve eisch vordert, dat ze tòch zinnelijk is waar te nemen. De verticale beweging b. v. is in wezen: ruimte. Maar de ruimte is nog geen verschijnsel. Eerst als de ruimte zinnelijk waarneembaar wordt, is ze een verschijnsel en wel, zooals we spoedig zullen zien, het licht.

Na deze aanduidingen kunnen we, in kosmische ziening blijvende, zuivere en controleerbare bepalingen geven van de fundamenteele natuurverschijnselen: licht, geluid, volume, en electriciteit.

28. Het licht is het fundamenteele verschijnsel van de verticale beweging.

We zagen, dat de horizontale en verticale bewegingen van elkaar verschillen, niet in richting

alléén, maar in wezen. Het verschil in het wezen dier bewegingen, het verschil in beweging-zèlf, erkenden we hierin, dat de horizontale beweging door de verticale wordt beheerscht. (10) Daarmee is het grondverschil in beweging fundamenteel juist gezegd, maar niet uitgeput. Om het wezenlijke verschil tusschen verticaal en horizontaal beweeg niet alleen fundamenteel-juist maar ook *volledig* te zeggen, dienen we er vooral op te letten, dat de verticale beweging in tegenstelling met de horizontale, uitgaat van een middelpunt, een oorsprong. Het besef van het oorspronkelijke en oorspronghoudende der verticale beweging openbaart het verticale beweeg als geheel-en-al iets anders dan het horizontale. Al gaat de verticale beweging ook van een middelpunt uit, al verlaat ze ook wezenlijk het wezen van het punt en al is ze dààrom ook waarlijk „ruimte", (12) de verticale beweging houdt overal een *oorsprong*karakter, want niets verloochent zijn allernatuurlijkste geboorte. Dit alles volgt onmiddellijk uit het zuivere begrip der verticale beweging, en dit alles wordt fundamenteel bewaarheid aan het verschijnsel *licht.* De stralen van het licht gaan uit van een middelpunt van beweging en houden overal dat middelpuntige, ze gaan steeds als rechte stralen uit elkander. Ze kunnen wel breken, maar níet buigen, „strakheid" is haar natuur. Ieder puntje van een lichtstraal is oorspronghoudend, want in ieder puntje kan de straal gebroken

worden, m. a. w. ieder puntje is latent een middelpunt-van-beweging, waarvanuit, in strakke stralen, het licht zich bewegen kan overal heen. Bij het volledige licht, het witte, is dit zóó evident, dat ieder puntje van de stralen door het „prisma" kan worden tot een nieuw middelpunt van lichtverbreiding, lichtruimte-beweeg, zoo heelemaal verbreiding, zoo heelemaal ruimte, dat het licht vanuit ieder willekeurig puntje zich in zeven verscheiden kleuren uiteenspreidt. Er is in den Kosmos geen ander verschijnsel, dat zóó wezenlijk een middelpunt van beweging eischt en zóó wezenlijk overal een middelpunt-van-beweging meebrengt. Het zoo wezenlijk oorspronkelijke en oorspronghoudende van het licht geeft ons het recht te zeggen, dat het licht het fundamenteele verschijnsel is van verticale beweging.

Hierdoor wordt natuurlijk volstrekt niet ontkend, dat het licht noodzakelijk en ten nauwste samenhangt met ethertrillingen. Maar geen natuurkundige mag beweren, dat het lichtverschijnsel *in-wezen* ethertrilling is, uit het feit alleen, dat hij den noodzakelijken en nauwen *samenhang* van licht en ethertrilling kan aantoonen. Zooals een ware vormverklaring ons zeggen moet, waarom een vorm wezenlijk zoo is en niet anders naar *kosmische* bewegingswetten, zoo moet een ware verschijnselverklaring ons het verschijnsel controleerbaar laten zien als een *kosmisch* verschijnsel. Dàn immers zien we eerst dat verschijnsel niet meer

als een „geval" maar als een gebeuren, dat een volstrekt natuurmoèten inhoudt. Dat door de beste verklaring geen Mysterie op te lossen is, spreekt vanzelf. Een wetenschappelijke verschijnselverklaring heeft geen Mysterie op te lossen, maar een verschijnsel te herleiden tot zijn fundamenteelste objectiviteit. Die fundamenteelste objectiviteit is juist bij uitstek Mysterie, als onmiddellijke daad van het éene Subject, „waarover niets gezegd kan worden" (4, 6). Maar die objectiviteit is *helder* Mysterie, zij is de werkelijkheid voor volstrekt *aanschouwen,* omdat in haar alle „begrijpen" is verondersteld en opgeheven. Het „begrijpen" is een functie van ons verstand, dat alleen in werking kan treden ten opzichte van aparte feitelijkheden, die we nog niet in alle naaktheid „aanschouwen" kunnen. Die feitelijkheden hebben we dàn pas begrepen, als we ze door consequente dóórdenking tot klaar-aanschouwbaar, fundamenteel Mysterie hebben herleid.

29. Het geluid is het fundamenteele verschijnsel van de horizontale beweging.

Het geluid is in alle nadrukkelijkheid te benoemen als het tegendeel van het licht. Dát zegt natuurlijk heel iets anders dan dat geluid onzichtbaarheid zou zijn of duisternis. „Duisternis" is niet het tegendeel van licht, maar de bloote ontkenning ervan. Het ware, *positieve* tegendeel van

licht moet een *positieve* werkelijkheid zijn met eigenschappen, die positief en geheel wezenlijk „het andere" zijn van het licht. Die eigenschappen nu zijn onmiskenbaar in het geluid. Terwijl het licht overal breekbaar is en nergens buigbaar, nergens te „leiden", is geen verschijnsel in den Kosmos zoo geheel en al leidbaar als juist het geluid. Het geluid kunnen we leiden overal heen, in éene richting, in vele richtingen, geheel naar vrije goeddunken. Een eenvoudige buis is voldoende om het buigbare geluid te leiden waarheen we maar willen. De echo breekt niet het geluid, zooals een spiegeloppervlakte den lichtstraal breekt, maar door de elasticiteit van de lucht waarin het geluid zich voortplant, wordt het in letterlijken zin door de echoënde stofmassa „teruggekaatst". Dat het geluid noodzakelijk samenhangt met luchttrillingen, weten we allemaal wel, maar daardoor is nog niets opgehelderd aangaande *het wezen* van het geluid, het buigzame. Ook weten we allemaal wel, dat de geluidstrillingen, als ze geheel vrij worden gelaten, zich voortplanten naar alle richtingen en dat dus het oppervlak van den geluidsomvang een bol moet zijn. Maar een oppervlakte wordt niet gehoord, een oppervlakte wordt *gezien* of *gevoeld* en geluid ìs toch geluid omdat het, althans in aanleg, *hoor*baar is. Dat de geluidsomvang, oppervlakte als hij wezenlijk is, absoluut niet „hoorbaar" kan zijn, òòk niet in aanleg, bewijst alleen, dat het geluid *als zoodanig*

niet belichaamd is. De geluidsomvang is de *omhulling* van het geluid, nièt het geluids*lichaam,* nièt het geluid zelve. Het geluid zelf is niet belichaamd, 't is geen vorm, geen verschijning, maar een *verschijnsel*, en wel een lijnbeweging. En als tegendeel van het fundamenteele *verticale* lichtverschijnsel, is het geluid het fundamenteele verschijnsel der *horizontale* beweging.

We zagen, dat de muziek het horizontale kosmische beweeg is, geopenbaard als kunst. (11) Nu, de muziek is de kunst van het geluid ; de kunst, die het geluid doet ervaren als wat het is : het fundamenteele verschijnsel der horizontale beweging. In verband met 23 weten we nu ook, waar dit verschijnsel in den letterlijken zin des woords „plaats grijpt". Dat gebeurt n.l. in de elliptische aardeloopbaan om de zon. Die elliptische lijn is wel niet hoorbaar voor onze ooren, maar ze is *in aanleg* hoorbaar, ze is in-wezen geluid, evengoed als ze in-wezen historie is. Als we de zegswijze gebruiken „De geschiedenis luidt aldus", dan zeggen we, waarschijnlijk onbezonnen, kosmische waarheid. De „muziek der sferen" waarvan de oude Pythagoreërs spraken, is wel naïeve fantasie, maar nù weten we, dat het opene fantasie is en geen onzin. Het kosmische geluid is gebaseerd op de fundamenteele, kosmische ellips. Uit licht geboren en door licht begrensd, „luidt" de elliptische lijn der aarde om de zon. Waar het kosmische geluid op aarde wordt herhaald, daar

is het heel natuurlijk, dat we den elliptischen vorm terugvinden in de lijnbuiging van de ronde klok, meer uitgesproken nog en daarom verder dóórklinkend in de ellipsvormige bel; en 't is heel natuurlijk, dat de menschen, die in pieuzen eerbied zochten naar den besten klankbodem voor zingende snaren, den ellipsvorm der viool gevonden hebben.

Een volmaakte muziekschepping zou niets anders doen dan het geluid der fundamenteele kosmische ellips herhalen. Of liever, zij zou die elliptische geluidsbasis die *in aanleg* hoorbaar is, vertalen in direct-hoorbare klanken. Dan zou de geschiedenis zelf hoorbaar worden. De wisselwerking tusschen evolutie en voortplanting zouden we hooren als weemoedigen en toch gelukbelovenden liefdestrijd, van tijd tot tijd òpklinkend tot plotselinge, profetische extase in het Perihelium. En ten slotte, de voltooide herwording der ellips tot zuiveren cirkel zouden we vernemen als de rustig-krachtige harmonie van tijd en eeuwigheid, na langen, langen liefdetwist. Die verzoening van tijd en eeuwigheid zou zingen als een grootsch koraal, waarin geen enkele dissonant weemoedig om een oplossing vroeg. Want als de tijd door de eeuwigheid is bezield, is er geen zwevende vraag meer; dan is geen hoop meer noodig en geen vertrouwen op beloften, dan is alles zekerheid: de zekerheid van wetende liefde.

30. Het volume is het fundamenteele verschijnsel van de radiatieve beweging.

In zooverre de radiatieve beweging nog niet lichaam maar lichaam*scheppend* is, is ze volume of physiek waarneembare quantiteit. Volume is van lichamelijkheid niet te scheiden, maar wel heel reëel te onderscheiden. Terwijl het lichaam als zoodanig vorm moet zijn, is het volume als zoodanig vormeloos. Dat het onderscheid tusschen volume en lichaam geen fictie is maar zuivere werkelijkheid, blijkt al dadelijk hieruit, dat verscheidene vormen één en hetzelfde volume kunnen inhouden.

Het volume is niets anders dan het radiatiepunt, in zooverre het, gespannen door verticale en horizontale beweging, lichaam wil worden. Het radiatiepunt herhaalt zich terwijl het zijn lichaam schept; het „treedt buiten zich zelven" en wordt *quantiteit,* strakke en lenige quantiteit, in één woord: volume. Waarom *strakke* en *lenige* quantiteit? Daar de spanning van ieder radiatiepunt horizontale en verticale beweging vooronderstelt, moet het wezen van horizontaal en verticaal beweeg merkbaar zijn in de verschijnseluiting van het radiatiepunt: het volume. Dit is inderdaad het geval. Het volume toont horizontale, d. i. in-wezen buigzame spanning (27) en wel gewoonlijk als *warmte*; en het toont verticale, d. i. in-wezen strakke spanning (28) en wel gewoonlijk als *zwaarte.* De buigzaamheid van de warmte kent iedereen: warmtequantiteit is zóó

lenig-veranderlijk, dat we haar meten met het volume van lenig kwik. De zwaarte daarentegen uit zich essentieel in den val der lichamen: die val is „stijf", hij heeft in alle voorwerpen ééne snelheid en gaat steeds een rechten, strakken weg.

31. Electriciteit is het fundamenteele verschijnsel van oppervlaktebeweging.

Oppervlaktebeweeg *als zoodanig* is, in wezen, de stofrealiteit zelve. Want oppervlaktebeweeg als zoodanig is „vorm" en in natuur is vorm en inhoud één. Maar we mogen de mogelijkheid niet uitsluiten, dat een oppervlaktebeweging een spanning kan verkrijgen, die niet meer in harmonie is met den inhoud; dan moet de oppervlaktebeweging zich omzetten tot straalbeweging of lijnbeweging of puntbeweging Als we die mogelijkheid eenmaal hebben aangenomen, wordt ze proefondervindelijk bevestigd door het verschijnsel „electriciteit", en de electriciteit blijkt de oppervlaktebeweging te zijn, die door abnormale d. i. van den inhoud vervreemde spanning, tot verschijnselbeweging wordt.

Iedere physicus kan ons door eenvoudige proeven laten zien, dat electriciteit oppervlaktewerkelijkheid is. De electriciteit, zegt hij, „hoopt zich op" aan de oppervlakte der lichamen. De vorm der oppervlakte heeft zelfs invloed op meerdere of mindere dichtheid der electriciteit. Zij „verzamelt" zich n.l. het meest aan die deelen, welke het scherpst toeloopen. Er zijn door de natuurkundigen heel wat

veronderstellingen geopperd om de electriciteit te verklaren. Vrij algemeen neemt men tegenwoordig aan, dat de electriciteit niets anders is dan een verdunning of verdichting van den ether aan de oppervlakte der lichamen. Maar, wie de oppervlakte-zèlf heeft leeren kennen als *levensbeweging*, heeft hier geen ether „aan" de oppervlakte meer noodig, om de electriciteit te bepalen. Hij zal haar eenvoudig definieeren als abnormaal verhoogde of verlaagde levensbeweging „van" en niet „aan" de lichaams-oppervlakte; abnormaal in dien zin, dat de èènheid van vorm en inhoud is verbroken, waardoor de verschijning (vorm) moet worden tot verschijnsel, of, wat hetzelfde is, waardoor de oppervlaktebeweging moet worden tot straal- of lijn- of puntbeweging.

Daar de oppervlaktebeweging àlle verschijnselbeweging vooronderstelt, moet het abnormale oppervlakte-beweeg àlle verschijnselbeweeg kunnen vertoonen. Dit wordt inderdaad gezien bij de electriciteit. Alle verschijnselen der electriciteit worden door deze beschouwingen verklaard als verschijnselbewegingen, geboren uit een abnormale oppervlaktebeweging. Wordt de abnormale oppervlakte-beweging tot *verticale* straalbeweging, dan ontstaat er electrisch *licht*. Wordt de abnormale oppervlakte-beweging tot *horizontale* lijnbeweging, dan ontstaat de electrische *stroom*. Wordt de abnormale oppervlakte-beweging tot *radiatieve* puntbeweging, dan onstaat de electrische vonk. De electri-

sche vonk „springt over" wanneer een abnormale oppervlakte-beweging kans ziet, puntig-plotseling haar eenheid met den inhoud te herstellen. De electrische vonk maakt zich van de abnormale oppervlakte-spanning los, en zijzelve is nu een nieuw radiatiepunt dat zich belichamen wil. Zij is een punt, op weg naar belichaming: zij is „volume". De electrische vonk is het *fundamenteelste* volumeverschijnsel, ze is zoo heelemaal *op weg* naar belichaming en zoo heelemaal nog niet lichamelijkheid-zelve. Daarom moet het strakke en het lenige beweeg, dat zij als puntbeweging vooronderstelt, elementair zijn, elementairer dan zwaarte en warmte, die met tastbare lichamelijkheid zoo innig zijn verbonden. Het strakke openbaart zich bij de electrische vonk als licht. Het lenige openbaart zich bij haar vooreerst in haar kleurwisselvalligheid. De kleur der electrische vonk wisselt met de middenstof, waarin zij zich beweegt. De vonk die tusschen twee houtskoolspitsen overspringt is geel; tusschen verzilverde koperen knoppen is ze groen; in gewone luchtdruk is ze schitterend wit, in een verdunde lucht roodachtig, in het luchtledige violet, in stikstof blauw of purper, enz. De lenigheid der electrische vonk openbaart zich ook in haar rekbaarheid, die getoond wordt in de proef van het electrische of zgn. „filosofische" ei — een proef, die in alle handboeken van natuurkunde te vinden is. Een belangrijk volumeverschijnsel, ofschoon minder fundamenteel dan de

electrische vonk, is de gewone „vlam", de puntige, lenig-grillige, straklichtende vlam. — Mysterie? Ja. Maar aanschouwbaar Mysterie. (28)

32. De kosmische kruisbeweging wordt tot verschijnsel door opene, construeerende menschenfantasie.

In zooverre zich menschelijke fantasie naar buiten verzichtbaart, heeft ze èn beeldend èn construeerend vermogen.

Door haar beeldend vermogen schept de mensch oppervlaktebewegingen, vormen. Die vormen kunnen uiterlijk zintuigelijk waarneembaar zijn, en dan behooren ze tot de beeldende kunst. Die vormen kunnen ook innerlijk zinnelijk waarneembaar zijn en dan behooren ze tot de poëzie in den breedsten zin van het woord. De dichter immers schept ook vormen, hij schept ook beelden, maar hij zet ze niet voor ons neer, zichtbaar voor uiterlijk zintuigelijke waarneming. De dichter spreekt van fantasie tot fantasie en de lezer of hoorder moet medescheppen om 's dichters beelden te kunnen zien in innerlijk-zinnelijke aanschouwing. Dat beeldend vermogen kan ook zeer werkzaam zijn buiten wat we in engeren zin „kunst" noemen. In het kunstlooze leven òòk kan de menschelijke fantasie nieuwe vormen scheppen, wel geen vormen „te meer" maar toch wis en zeker „nieuwe" vormen, wezenlijke vernieuwingen van vormen, die het Leven ons biedt buiten alle kunst om. Wie

zich in dat beeldend vermogen verheugt of bedroeft, wat kan hij al niet opdiepen uit natuurlijke, van-zelf gebodene vormen! Een prinses herkent hij in een eenvoudig boerenmeisje en alle dingen, die voor koude beschouwing dood zijn, beginnen te leven voor hem. Voor hem is de regen geen regen allèèn, maar een hemel, die weent om aardsche droefenis. Voor hem zijn de bloemen geen bloemen alléén, maar menschelijke wezens, die lachen en treuren en meevoelen met àl 's menschen wel en wee. Dat beeldend vermogen is geen bedrog, maar waarheid, die nog niet tot bezinning is gekomen. Voor den meest bezonnen mensch is er maar één Leven in den Kosmos, en dat weet de droomende fantasie ook, al weet ze 't nog niet in streng gecontroleerde ziening.

Maar 's menschen fantasie heeft ook een *construeerend* vermogen en dat houdt nog meer waarheid in dan het beeldende. In haar construeerende werkzaamheid schept de fantasie geen vormen of vormvernieuwingen, maar *verschijnselen.* Oppervlakten als zoodanig schept of herschept zij daarin niet, geen ronding, geen diepten, geen perspectief en geen plastiek, zij aanvaardt alleen het oppervlak als ondergrond voor haar constructies. Lijnen zijn ze, geometrische figuren, lenige buigingen, hoekige wendingen. Als ze primitief zijn, worden die constructies naïeve versieringen, in hoogere volkomenheid worden het kunstige versieringen. Maar zij kunnen veel meer zijn: bewust of onbewust ge-

bruikte hulpmiddelen tot herkenning van kosmische bewegingen. Wie het construeerend vermogen zijner fantasie in alle bewustheid weet te gebruiken als middel om de werkelijkheid in bezonnen ziening te doorschouwen, heeft zijn fantasie opgeleid tot den hoogsten dienst, dien ze ons bewijzen kan. Hij heeft haar gewijd tot de lievende, dienende bruid van de Rede. En hij ziet dan waarlijk, buiten de verschijnselen die de fantasie hem schept of ontdekt, ook wel degelijk de vormen der natuurlijke werkelijkheid. Juist omdat hij nu den latenten constructieïnhoud der vormen onderscheiden kan, ziet hij *de stuctuur* van den vorm. En hij kan ook wel degelijk nog genieten van de vormen. Hij ziet de vormen nu als gebaren van hun diepsten inhoud en daarom kan haar schoonheid hem zoo diep ontroeren. Maar zijn fantasie verliest nooit meer het rapport met de strenge Rede, en toovert dus geen dingen meer op, die er niet zijn in alle waarheid èn werkelijkheid. Een boerenmeisje ìs geen prinses, maar toch ontroert ze hem dieper dan een prinses een onbezonnen mensch ontroeren kan . . . . ze is nu een gebaar van het éene Leven. En de regen is geen hemel, die weent om aardsche droefenis, maar toch, wat is de regen ontroerend mooi, het milde of ontstuimige gebaar van het éene Leven. En de bloemen zijn eenvoudig bloemen, de viooltjes hebben geen gezichtjes en de rozen droomen van geen liefde. Maar toch, wat zijn nu de bloe-

men mooi in haar ongemaakte lijnen en kleuren, gebaren van het éene Leven....

Zoo wordt het Kruis, als kosmisch gebeuren, tot verschijnsel door 's menschen *construeerende* fantasie.

Als objectiviteit zonder meer is de kosmische kruisbeweging nog geen verschijnsel, omdat ze niet zinnelijk waarneembaar is. Maar als de fantasie ze construeert, wordt ze tot verschijnsel. Het wereldverwinnende Kruis van Golgotha is geen schepping van *beeldende* fantasie alléén, het is geen dichterlijkheid alléén. Wie in het bloedig drama op den Calvariënberg alleen een „aandoenlijke" legende ziet, heeft de diepste *werkelijkheid* van dat drama nog niet aanschouwd, vooral niet, als hij het verlaagt tot zedelessen van passieve berusting en goedige philantropie. Maar het Kruis van Golgotha is ook geen „feit" zonder meer, ééns gebeurd en toen verdwenen. Wie dat meent, heeft misschien een feitelijke werkelijkheid herkend, maar niet de eigen werkelijkheid van het Kruis. Neen, het Kruis van Golgotha is een schepping van *construeerende* fantasie, het is, althans latent, een *begripvoorstelling.* (8) Of die schepping de eigenaardigheid heeft gehad, zich te verfeitelijken óók in tastbaar hout en in tastbare nagels, dàt weet ik niet. Anderen mogen „historisch" trachten uit te maken, of Jezus in tastbare realiteit is gekruisigd of gesteenigd.... en of hij wel „bestaan" heeft! Maar dat het Kruis van Golgotha een werkelijk

verschijnsel is, werkelijk menschelijk en werkelijk kosmisch, dat weet de éene Persoonlijkheid, die leeft in ons aller innigst wezen en die zien kan in menschelijk-kosmisch aanschouwen. —

Vèr van alle individueele woeling van belangzucht en belangenstrijd leeft de éene belanglooze Geest, en denkt in rijke eenzaamheid. Altijd bij hem is de Fantasie, zijne Bruid. Zij is aldoor aan het gewijde werk harer constructies. Op zijn mannelijk woord beweegt ze de stralen harer figuren, rechte, strakke, brekende stralen. En lijnen beweegt ze, teere, buigende, vloeiende lijnen .... de stroom van haar eigen hartebloed.

TABEL DER KOSMISCH-GEZIENE BEWEGINGEN.

	is in wezen :	openbaart zich aan dichterlijke fantasie als :	openbaart zich aan redelijkheid als :	wordt gerealiseerd als menschelijke natuur in :	is als verschijnsel :
De verticale beweging	ruimte	architectuur	oorsprong	man	licht
De horizontale beweging	tijd	muziek	causaliteit	vrouw	geluid
De radiatieve beweging	het leven	beeldende kunst	lichaam	liefdeleven	volume
De kruisbeweging	evolutie en voortplanting	kruisvorm	latente inhoud van vrijen bol en ei	structuur van menschelijk lichaam	zwaarte en warmte
De oppervlaktebeweging	stofwerkelijkheid-zelve	vormschoonheid	vorm	gebaar	electriciteit

VI.

DE GEEST EN ZIJN SCHOONHEID.

33. Al het geestelijke is mannelijk, al het lichamelijke is vrouwelijk.

De typeering van het mannelijke en het vrouwelijke in Hoofdstuk III spreekt alleen van het mannelijke en het vrouwelijke, voor zooverre het in aparte menschelijke individuën bestaat. Maar de aanleg van die individuënwerkelijkheid-zelve wijst naar een verschil tusschen man en vrouw, dat veel dieper ingrijpt dan het verschil tusschen het verticaal-strakke en het horizontaal-buigzame. Ik raakte dit al terloops aan b.v. in 13, waar ik het Subject liet spreken als „man" over de objectiviteit als zijne „vrouw": „Ik gaf dat lichaam wèg, dat ik niet zag: nu zie ik mijn eigen lichamelijkheid en ik heb haar lief, mijne bruid."

In die woorden duidde ik aan de albedoeling van het Leven: de bewustwording van *den* Geest, (26) het ééne Subject, het absoluut mannelijke, dat alle objectieve lichamelijkheid aanschouwt en doorschouwt als *zijn* tegendeel, *zijn* vrouwelijke Schoonheid.

Die kosmische, geestelijke bewustwording is geen fantomige hersenschim; neen, zij „grijpt plaats" en we *zien* ze plaats grijpen in het natuurlijk verloop van mannelijk-lichamelijken en vrouwelijk-lichamelijken aanleg. Doordat de man in de ob-

jectiviteit het *geven* is en de vrouw het *ontvangen*, (19) zal de man zich als object des te vollediger weggeven, naarmate hij mannelijker leeft. „Waar is Schoonheid?" vraagt Zarathustra. „Daar, waar ik met heel mijn wil moet willen; waar ik lieven wil en verdwijnen, opdat een beeld niet alleen beeld blijve" [1]). Dat is geheel mannelijke taal. Als het mannelijk individu „verdwijnt," vervult het zijn *positieve* roeping van het ware sterven; als het vrouwelijk individu verdwijnt, gebeurt dat door een *negatie*: het „aftakelen" of „ondergaan". (1) Het vrouwelijk lichaam kwijnt weg, haar levenskrachten begeven haar, als haar tijd gekomen is; maar de man is als de dar, die in hooge zonneluchten sterft aan zijn paringsdaad: de echte man geeft zichzelven wèg, wèg uit het gedwarrel der objectiviteit, niet om te vallen naar het leege niets, maar om zich te subjectiveeren meer en meer. Steeds neemt de waarlijk levende man af als „ding", steeds groeit zijn lichaam als „orgaan", het wordt steeds breeder waarnemings- en dieper ervaringsorgaan: zijn lichaam „vergeestelijkt" zich in en door het liefdeleven. De Geest wordt zichzelf bewust door dit zeer concreet gebeuren: het sterven der mannelijke objectieve lichamelijkheid.

Zien we dat? Zeer zeker. Dagelijks zien we,

1) Also sprach Zarathustra, II. Von der unbefleckten Erkenntniss.

hoe het liefdeleven fataal den man als object „te gronde richt." Een stumper is de man in zijn eerlijkste liefde, als we alleen letten op zijn individueel handhavingsvermogen; de man die lieven durft is een hulpeloos kind, dat „erin loopt," telkens weer, dat zich geeft en dùs .... „genomen wordt."

Maar tòch blijft het waar, dat het leven van den man bewondering is van vrouwelijk schoon, en dat behoeft volstrekt niet af te takelen of onder te gaan, desillusie na desillusie. Integendeel: als de man maar blijft doen wat mannenroeping is, *zich geven*, dan zal zijn bewondering niet verkwijnen, maar veredelen. Dan zal hij zich allengs bevrijden van zijn vreezende grillige hartstochtelijkheid, en ze opheffen tot de kalme ontroering van geestelijke zinnelijkheid, die de schoonheid liefheeft om der schoonheid wille. En de angstige ijdelheid, die hem vroeger deed schelden op vrouwenlist en vrouwenleugen, zij zal ter ruste gaan en hem niet meer hinderen in 't doorzien der vrouwelijke ziel.

Vrouwenlist? Wat is het mooi, het gebaar der vrouwenziel, in al haar listigheid! Haar listen zijn niets anders dan lieve, elegante pogingen om te ondergaan wat vrouwenroeping is: het *ontvangen*. Vrouwenleugen? Juist in de echte vrouwenleugen gloeit het brandpunt der menschelijke fantasie, waarin de geest zijn denkingen in alle waarachtigheid verwerkelijkt. „Vrouwenslechtheid" is doodend. Maar in waarheid doorzien, geestelijk

gezien, is al die slechtheid mooi, mooi ontvangen en mooi verlangen. Dat weet juist de man, wiens harde, blinde objectsindividualiteit in en door het liefdeleven „te gronde ging." Geen vrouw kon zijn schoonheidsvisie vermoorden, maar vrouw na vrouw moèst zijn ziening vergeestelijken. Er is niets zoo reëel-geestelijk als de ontroering van zulk een man, die voor de wereld „te gronde ging." Ja, de bewustwording van den Geest grijpt plaats, niet in een fantomenhemel, maar op onze aarde, en wel door het „sterven" van mannelijke lichamelijkheid. Dat zien we dagelijks.

En ook dit zien we: dat typisch-vrouwelijk lichaamsleven *niet* waarlijk kan sterven, maar aftakelen moet of ondergaan. Typisch-vrouwelijke lichamelijkheid is geen schoonheids*ziening*, maar objectieve schoonheid, in zooverre zij den man erotisch treft. Die schoonheid, we zien het, takelt af of gaat onder, zij „sterft" niet zich opheffend tot hooger schoonheid. Waar de lichamelijke bevalligheid van de vrouw verdwijnt, vervàlt ze: vergeestelijkte, typisch-vrouwelijke schoonheid bestaat in de natuur niet, tenzij als *negatieve* schoonheid: roerend lichaamsverkwijnen. Dat zien we [1]).

1) Dit is volstrekt niet in tegenspraak met 16, waar de vrouwelijke aard „behoudend" en „buigzaam" wordt genoemd. Aftakelende menschheid is vasthoudend, en elegantlistig in 't zoeken naar conserveermiddelen: zij wijkt alleen voor het geweld van het „slijten". Ondergaande menscheheid is heldhaftig in behoudende buigzaamheid: zij buigt alleen voor het absolute moeten, het Noodlot.

Wie zal er zich over verwonderen als een grijsaard in vergeestelijkte zinnenvreugde ontroerd wordt door jongvrouwelijke bekoorlijkheid? Maar wie zal er zich niet over verwonderen als een oude vrouw nog erotisch ontroeren wil? Bezonnen vrouwen zullen daar niet om treuren. De vrouw die inziet en aanvaardt, dat ze *geschiedenis* is, voortgang tot in het diepst van haar ziel, heeft aan haar verleden en haar toekomst genoeg om het leven te kunnen dragen. In gewone gevallen wordt haar herinnering en haar hoop gerealiseerd in haar kinderen; in buitengewone gevallen leeft hare herinnering en haar hoop in de cultuurontvangenis, die haar verrijkte en haar zal blijven verrijken bij het voortbeweeg der jaren. Die cultuur mag minder tastbaar zijn dan gezonde kindertjes, ze is even echt-vrouwelijk en even werkelijk. Overigens, dieper dan haar lichaam, dieper dan haar ziel is ook de vrouw „geest", de éene, mannelijke Geest. De bewustwording van den Geest is de éénige menschelijke waardigheid. Waar die bewustwording objectief „plaats grijpt", doet aan persoonlijke menschelijke waardigheid niets af of toe — als we maar zien, dàt ze plaats grijpt.

Het inzicht in dit diepste verschil tusschen mannelijke en vrouwelijke natuur stamelt al in het naïeve, eerlijk-opene volksgeloof van verleden eeuwen. De eenvoudige Boeddhist b.v. geloofde dat

een vrouw eerst moest herboren worden tot man, vóór ze in waarheid sterven kon naar het Nirvana. Maria, de katholieke ideaalvrouw, is de Vrouw van geheel vergeestelijkte Mannelijkheid: „de Bruid van den heiligen Geest." En het Christuslichaam, dat sterft aan het kruis, wààrlijk sterft en daardoor den dood overwint, is een mannelijk lichaam. Die voorbeelden zouden zonder moeite te vermeerderen zijn.

Nu is het heel gemakkelijk, de voorstellingen van naïef geloof te negeeren; en 't is banaal, ze te verkrachten tot zedelessen van burgerlijke deugd. Maar wie die naïeve voorstellingen erkend heeft in haar eerlijke openheid, zal haar *menschelijken* inhoud trachten te zien. Dat is niet gemakkelijk: 't is wel eenvoudig, maar 't kost moeite en 't doet pijn. Daarom zal de massamensch nooit den moed hebben, die geloofsfantasiën te doordenken als volkomen-natuurlijk gegroeide werkelijkheden, die de Geest te ontginnen heeft. Hij zal òf onbezonnen blijven gelooven óf in naam van het gezond verstand smalen op al die ouwe-wijvenpraatjes. Dat komt vooral, doordat de massamensch bang is voor de pijn van dóórdenken. De heele bedrijvigheid van den massamensch, al zijn geldverdienen, al zijn schittering, al zijn vermaak, — 't is niets dan angst voor pijn. De massamensch benijdt den Eenzame, die lijden durft omdat hij den overvloed van zijn geluksbron kent. En dit is het geluk van den Eenzame, dat hij, onbewogen, de be-

weging van den Kosmos doorziet en ze daarom als schoonheid ervaren kan.

Zelfs de beweging der massamenschen is voor hem: schoonheid. Voor hèn is die beweging dagelijksch geploeter met luttele uren van rust of plezier. Voor hèm is zij het geworstel van een wereld, die door haar smarten meewerkt tot de bewustwording van den Geest.

Van die smarten één voorbeeld: het liefdelijden. Hoe sluiten de massamenschen hun liefde óp, hoe verdringen ze haar tot de donkerste schuilingen van hun gemoed! Wat wordt die liefde daar? Voor hèn een opgekropte pijn van onbevredigde erotiek, een vastgehouden dierlijke woede, die in stilte vloekt en verwenscht achter den fatsoenlijken glimlach van een menschelijk maskergezicht. Maar de Eenzame zegt: „'t Is goed en mooi, dat alle geslachtsdrift der menschen zich niet naar hartelust kan uitleven. De natuur heeft veel, veel *ongebruikte* liefdekracht noodig. De hooge spanning der onuitgeleefde erotiek *drijft* de natuur. Zou de aarde wel blijven wentelen om haar as en toonen dageraad en avondrood, als de wereld niet zoo sterk geladen was met de drijfkracht van ongebruikte erotiek? — Zèker is het, dat dageraad en avondrood niet *mooi* zouden zijn als alle liefdekracht zoo maar vervliegen kon. Zonder opgehoopte passie zou de natuur nooit boven zichzelve uitkomen tot de cultuur, die vóór alles schoonheid is. „Geen ding is uit zichzelve mooi, de schoonheid wordt

geschapen door de persoonlijkheid alleen." (3) Maar de schoonheidsgloed, die de persoonlijkheid geeft aan de dingen, 't is de warmte van opgehoopte, massale passie. En het schoonheidslicht, dat de persoonlijkheid geeft aan de dingen, 't is het licht dat zij uit die warmte stralen laat. En het schoonheidsgeluid, dat de persoonlijkheid zingen doet uit de dingen, 't is herschapen uit de gesmoorde kreten van heeten massahartstocht." —

Zoo staat de Eenzame buiten de massa en is tóch niet van haar verlaten. Zijn eenzaamheid is *concentratie*, geen *isolement*. Zijn eenzaamheid is als de eenzaamheid van de zon: in haar leeft het licht vanuit één middelpunt, en juist daarom is het zoo innig met de aarde verbonden. Als de zon niet eenzaam was, zou zij de aarde niet verlichten kunnen en bevruchten tot veelkleurig leven. Zoo is de eenzame mensch wààrlijk eenzaam: in aanhoudend liefderapport met de massa zendt hij zijn gedachtelicht en zijn gedachtegloed haar toe, vanuit zijn éénen Oorsprong.

Wat zal dan, concreet, de Eenzame voor de massa doen?

We spraken zooeven van geloofsfantasiën, „die de Geest te ontginnen heeft." Maar de Geest „ontgint" die fantasiën niet alleen, hij „schept" ze. Zijn scheppingsmateriaal is de ongebruikte massahartstocht, zijn scheppingsorgaan de gedachte van den eenzamen mensch. Als zijn schepping voltooid is, laat de Geest ze neerdalen op de massale

menschelijkheid als een heilige Openbaring. De menschelijkheid ontvangt haar, geloovend, aanvoelend de witte wijsheid, die in-achter de gekleurde Openbaring leeft. Waar zulke Openbaring algemeen geloof vindt, zal de menigte haar wijsheid beleven zoo diep of zoo oppervlakkig als ze dat kan, en kunstenaars zullen haar herscheppen tot kunstwerken, waarvan iedereen de poëzie genieten kan, — iedereen naar zijn eigen mate van ontwikkeling. De katholieke Middeleeuwsche kunst b.v. was geen exclusief genot voor weinigen, ook de „gemeene man" kon haar proeven, meer of minder, al naar eigen vermogen. In onzen tijd bestaat er zulke kunst niet. De eigenheid der kunstenaars is niet ingeschakeld in het éene Menschleven, en daarom, al is hun kunst veelal àls kunst nog zoo superieur, ze blijft exclusief, opgesloten in kleinen kring van vakkenners. Ze beleeft niet de mededeelzame eenzaamheid van de zon, maar de prachtige verlatenheid van salonweelde. Dat komt doordat de oude Openbaring van den Geest is vergaan, *moest* vergaan omdat haar tijd gekomen was, en doordat de nieuwe Geestesopenbaring nog niet voltooid is tot die machtige massieviteit, die noodig is om haar voor massale menschelijkheid zichtbaar te maken. Maar de éene Geest werkt dóór in den eenzamen mensch, in aanhoudend liefderapport met de allerminsten onder de menschen. Zijn nieuwe Openbaring zàl eens massieve, levensvolle werkelijkheid worden.

En nu moet ik het droefste zeggen, ik moet de vijanden aanwijzen van den Eenzame, zijn vijanden die hem toch het naaste zijn: ze leven tusschen de menigte en hem. Er is in onzen tijd wel geen samenlevingskunst, maar toch is er kunst. 't Is mijn bedoeling volstrekt niet, de moderne kunst áls kunst te critiseeren, maar wèl moet het gezegd, dat zij den Eenzame wezenlijk vijandig is. Haar heeft de Geest te overwinnen vóór zijn nieuwe Openbaring leven kan. Er wordt zoo nadrukkelijk door de moderne artiesten gezegd, dat *niet* het onderwerp kunstwaarde heeft, maar de emotie waarin het onderwerp wordt doorleefd en geuit. Uitstekend! „Artistiek" is daar niets tegen te zeggen. Maar die emotie, *wat is zij?* Ze is ongebruikte massahartstocht. De heidelandschappen op onze schilderijen zijn geen heide en geen schaapjes alleen — dan waren ze geen kunst — maar het lyrische gemijmer van een dweepende menschenziel, een zuiver massasentiment. De binnenhuisjes zijn geen knusse composities van aardige gevalletjes alleen — dan waren ze geen kunst — maar de teederheid van intiem-huiselijke drooming, een zuiver massasentiment. De dramatische emotie, die den „zoon van het oude volk" bezielt, ze is het lijden en het verlangen van *het* volk. En toch, *naar* het volk gaat de moderne schilderkunst niet. Het volk vraagt niet zijn eigen emotie te zien, maar de *schoonheid* van zijn emotie. Nu leeft die schoonheid wel in de moderne kunst, maar zóó, dat alleen artiesten en

critici haar zien. De moderne artiesten gebruiken een deel van den onuitgeleefden massahartstocht en zetten dien om tot schoonheid, alleen voor hun gilde. Is dat niet — stelen? Is dat geen èchte diefstal, diefstal van kosmische kracht? De moderne artiesten gebruiken een deel van den onuitgeleefden massahartstocht, dien de Geest zoo noodig heeft om zijn Openbaring te volmaken, zijn Openbaring voor àllen. Moet dan de Eenzame niet wègwenschen die kunst, die leeft voor zich alleen en het scheppingsmateriaal opmaakt van den Mededeelzame, den Gever? — Wat ik van schilderkunst zeide, geldt ook van moderne dichtkunst. „Het simpelste onderwerp is goed genoeg" zeggen onze dichters, „de kunstwaarde van een vers hangt immers alleen af van de wijze van ervaring en uiting". Ja, dat is „artistiek" volkomen in orde. Maar die „simpele" onderwerpen zijn onderwerpen, onder het bereik van ieder, *geladen met de ongebruikte passie van ieder*, die de moderne dichters omzetten tot mooie klanken voor vakkenners alleen. Is dat niet — stelen? En de moderne muziek! O, ik kan zoo innig doorvoelen, dat de eenzame Nietzsche een Wagner moest wègwenschen, des te vuriger naarmate hij eenzamer en dus mededeelzamer werd. De sagen, die Wagner tot operakunst omschiep waren allang geen gemeenschapsleven meer, dat de menigte ontstegen als hartstocht, naar de menigte als schoonheid wederkeert. Het „onderwerp" van Wagner kan hem niet vrijpleiten als ook hij ge-

stolen heeft, want zijn onderwerp kon geen schoonheidsrapport meer sluiten tusschen hem en de menigte om haar te geven waar ze recht op heeft als iemand haar onuitgeleefde passie gebruikt. Heeft Wagner dat gedaan? Ja. Wat 'n ingehouden massaërotiek heeft hij omgezet tot schoonheid... voor hovelingen en goedbetalenden. In onzen tijd „geniet" de menigte ook wel van Wagner's werk. Maar niet als schoonheid. Voor de massa is Wagner alleen de klanken- en kleurenman, die haar passie prikkelt, loslaat en vervliegen doet. „Wagner is een zenuwziekte," zei Nietzsche. [1]) Dat is een aanklacht van den Eenzame.

Maar alle dingen zijn tóch de dingen van den éénen Geest. Hij zal toch zijn nieuwe, éénmenschelijke Schoonheid volmaken.

Hoe zal dat gebeuren?

Ik zeide eenige bladzijden geleden, dat de Geest zijn schepping laat „neerdalen op de massale menschelijkheid als een heilige Openbaring." Dat „neerdalen" is zeer werkelijk bedoeld. Menschelijke bewustwording begint, in natuurlijke orde, met een onbestemd gevoel van heelaleenheid en niet met een exact observeeren van nabije werkelijkheden. Daarom zal ieder mensch zijn bewustwording beginnen met 't overpeinzen van verre, „vreemde" dingen, en die verre dingen zullen dan

1) Der Fall Wagner.

naar hem toekomen, tot hem afdalen, hem gemeenzaam worden bij groeiend bewustzijn. Onder „menschelijk" bewustzijn versta ik een bewustzijn dat waarlijk menschelijk is, en dus in levensgemeenschap blijft met *de* menschheid, „Individueel" bewustzijn is wel bewustzijn „van een mensch", maar geen „menschelijk" bewustzijn. Beginnend menschelijk bewustzijn heeft altijd iets van den jongen Byron:

„Niet in mijzelf leef ik alleen; ik word
„Een deel van wat me omgeeft, en mij
„Zijn hooge bergen een gevoel."

Hooge bergen: verre, vreemde dingen, die naar ons toekomen, tot ons afdalen. Een denkproces dat begint bij exact waarnemen van grijpbare objectiviteit is afgesneden van het groote leven der menschheid. De geschiedenis bevestigt dit. Het eerste groot-menschelijke denken was kosmologie, astronomie; en het wèrd biologie, anthropologie, physica, chemie. Zeker begint het groot-menschelijke denken bij het „eenvoudige". Maar het eenvoudige is groot, en vreemd in den beginne. Wie het eenvoudige zoekt, eerst in het kleine en grijpbare, zal in individueel bewustzijn verstijven. Individueel bewustzijn mag schitteren, prachtig als edelsteen, maar 't is versteening, afgesnedenheid, verlatenheid; machtige *persoonlijkheid* is het niet.

De Openbaringen des Geestes hebben al een

lang dalingsproces doorgemaakt. De sterren werden ons gemeenzaam en de hemel werd aardsch, hoe langer hoe meer. Maar Geestesopenbaring zal breed-kosmisch blijven. Ook de nieuwe Openbaring zal er eene zijn van kosmisch inzicht, nog gemeenzamer echter dan de vorige, klaarder en waarder dan oude legenden en mythen en sagen, meer controleerbaar in nabije werkelijkheid, realistischer, in één woord: *aardscher.* In letterlijken zin zal de Geest wederom „het aanschijn der aarde vernieuwen."

Als we die nieuwe massale Schoonheid zouden willen voorspellen in kleine bizonderheden, zouden we ons schuldig maken aan verstandelijke bedenksels die scheiden en snijden, en de natuurlijke orde omkeeren van verstand en geest. Het verstand bedenkt den geest niet, maar de geest verlicht het verstand. *De* Geest leeft, wel bewust, maar zonder de minste berekening van voorzichtig verstand. Hij spreekt, het verstand heeft te luisteren, bedachtzaam maar onpretentieus te luisteren.

We kunnen echter wèl voorzien wat nieuwe kunst zal doen, in dienst van den Geest. Dat kunnen we voorzien zonder verstandelijke bedenksels, omdat we kunnen leeren van wat groote na-middeleeuwsche meesters ons te zien en te hooren geven buiten alle verstandelijke overweging om. *Rembrandt* en *Beethoven* hebben de toekomst der nieuwe samenlevingskunst voorspeld. Ik zeg niet, dat die meesters al samenlevingskunst ge-

schapen hebben, maar wèl dat zij hebben voorzegd wat die kunst in de toekomst wezenlijk moet zijn. Niet uitsluitend als kunstenaars beschouw ik hen nu, maar als profeten, die aangegeven hebben, hoe de kunst der toekomst *kosmische* bewegingen moet openbaren, en wel kosmische bewegingen als onmiddellijke ervaringswerkelijkheid, als schoonheid.

Rembrandt, de kunstenaar van het licht, nietwaar! Wat beteekent dat? Rembrandt heeft het licht laten zien en bewonderen als wat het is: het verticale kosmische verschijnsel, het verschijnsel der ruimte. (12) Door zijn prismatische persoonlijkheid gebroken, breidt het licht zich ruimtelijk uit, ontplooit zich in kleuren en tinten. Zijn kunst is in haar diepste wezen architectuur, ruimtekunst We weten nu toch, dat de ruimte geen dood ding is waarin we wandelen van plaats tot plaats, maar verticale beweging waarvan het verschijnsel is: licht. Zoo is de kunst van Rembrandt in-wezen dezelfde als die van den tempelbouw, maar mèt de profetie, die zegt welke ruimtekunst den Geest zal dienen als alle aanbidding van een Godsindividu en daarmee alle kerkbouwen zal hebben plaatsgemaakt voor ervaring en uiting van het persoonlijk-goddelijke [1]). Dan moet de uiteenbreiding

1) De „Beuronner Kunstschool" van de Benedictijner monniken heeft al begrepen, dat stijlvolle schilderkunst een architecturaal karakter hebben moet, De methode der Benedictijen is echter veel te uiterlijk: zij geeft *symmetrie* maar geen uitbreiding, geen *ruimte*.

der kleuren „heilig" worden, òòk voor de menigte, die het licht altijd vergoddelijkt heeft in haar levend geloof: „Het leven was het licht der menschen ... het waarachtig licht, dat verlicht *ieder* mensch, komende in de wereld." (Joh. I.)

Beethoven, ook hij geen kunstenaar alleen, maar een profeet. De profeet, die den tijd-zelven profeteert. Die ons den tijd-zelven ervaren doet als horizontale kosmische beweging. (11) Die ons laat hooren, hoe de tijd, na worstelende spanning, eindelijk voldragen wordt tot levende rust omdat hij gedragen blijft door de strakke eeuwigheid. En hoe dat alles gebeurt in het menschelijk gemoed. De worstelende tijdbeweging in het menschelijk gemoed, dat is het hartstochtelijke in Beethoven's kunst. Hartstocht na hartstocht, vloeiend in elkaar, botsend weer tegen elkaar, maar voortgaande, rythmisch voortgaande, noodlottig-logisch, — zoo ervaren we den tijd in zijn muziek. En de eeuwigheid die den tijd beheerscht, uiteenrekt, samenhoudt en tot rust brengt in vòlgestrekte spanning, dat is het massieve, het statige in Beethoven's kunst. Zoo zal de muziek der toekomstige samenleving zijn als nieuwe massieve Geestesopenbaring is neergedaald tot de massale menschheid. Dan zal de muziek klaarder en waarder zijn wat ze eens was in zwevende vaagheid toen de psalmdichters hunnen God bezongen „zooals het was in den beginne, en nu en altijd, en in alle eeuwen der eeuwen." Statigheid, *stijl* zal weer leven in

de muziek, onmiddellijke vertolking van tijd-in-eeuwigheid.

Ook de plastiek, die tot roeping heeft de radiatieve beweging te openbaren in kunst, (13) zal weer *stijl*vol worden. De nieuwe Geestesopenbaring, zeiden we, wordt *aardscher* dan de vorige. In de plastische kunst zal dit ten gevolge hebben, dat de mensch steeds minder vreemd materiaal gebruikt in zijn plastische schepping en steeds meer zijn eigen, bloedeigen aardschheid: zijn lichaam. De veredelde kunst der handeling, de dramatiek als *gestyleerd gebaar*, (23) dàt wordt de plastische kunst der toekomst. Voor zooverre het gestyleerde gebaar nog te vinden is in onze maatschappij, is het vrijwel gebonden aan den ritus van verouderde godsdiensten. Maar het begint zich al te bevrijden. 't Is een reëele belofte voor de toekomst, dat de danskunst zich losmaakt van het wufte amusement en zich meer en meer tot het gestyleerde gebaar verheft.

Alle kunsten zijn in levende eenheid verbonden met deze drie: architectuur, muziek, dramatiek. Zij zullen alle meeleven met dat éene veredelingsproces: de inschakeling der kunst in het *kosmische* bewustzijn.

Achter alle kunsten leeft de eenzame Mensch, de denkende. Hij is geen boekenwijsgeer, die een systeem van bedenksels bouwt, begrippen passend naast elkaar in uiterlijke orde. Maar hij is mysticus, hij laat gedachten in innerlijke eenheid zijn diep-

sten Oorsprong ontstijgen. Hij luistert naar den geboorteïnhoud van het aan de menschheid ontbloeide Woord, en beschouwt aan de natuur ontbloeide vormen. De massa begrijpt hem niet, maar toch denkt hij voor de menigte, in aanhoudend liefderapport met haar. Zijn denkbeweeg offert hij gewillig aan den Geest, die in en door die eenzame menschelijkheid tot bewustzijn komt en dat bewustzijn zeggen zal in Schoonheidsopenbaring aan àllen.

Het denken van den Eenzame is zijn woordleven waarin de éénheid aller kunst tot waarheid wordt. Hij breidt zijn woorden uit, hoorbare kleuren die klanken zijn; rythmisch gaan zijn woorden, vloeiend van begrip naar begrip in logisch moeten, in vrije blije moeten; en beelden zijn die woorden, beelden *die geen beelden blijven*, maar beloften zijn van komende lichamelijkheid, lichamelijkheid van vleesch en bloed. Dàt denken offert de Eenzame aan den Geest.

De Geest neemt zijn offer aan en komt door hem tot het geestelijke weten, dat heelalontroering is. En de Geest zal die heelalontroering vertastbaren in gehoorzaam materiaal, geladen met massale passie, gehard in massale passie. Dan doet hij zijn nieuwe Schoonheid neerdalen op het groot-menschelijke leven.

Dat zal gebeuren .... op tijd.

BP
605
C47S37

Schoenmaekers, M. H. J.
Mensch en natuur

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 12 01 10 017 4